

*Куценко А.О.
аспірант кафедри
господарського права
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Розвинена ринкова економіка, створення якої стало метою проведених у країні реформ, передбачає наявність всеохоплюючого товарного ринку, у тому числі ринку продовольства, важливою складовою частиною якого є ринок м'ясо-молочної продукції. На сьогодні можна говорити лише про початок формування повноцінного ринку м'ясо-молочної продукції в Україні. Протягом останніх десятиліть забезпечення населення цією продукцією здійснювалося в рамках системи централізованого формування й розподілу продовольчих фондів, строго регламентованого державного ціноутворення на продукти харчування. У цих умовах не могло бути мови про конкуренцію виробника на ринку. При переході до нових економічних умов господарювання держава відмовилася від ретельного правового регулювання товарних потоків продовольства, система забезпечення населення продовольством була зруйнована, а нова система та механізм її функціонування, що згладив би труднощі перехідного періоду, не були створені.

На сьогодні для розвитку ринку м'ясо-молочної продукції необхідно, в першу чергу, підтримати національного товаровиробника за допомогою різноманітних програм державної підтримки галузі, створити міцну правову основу господарської діяльності на цьому ринку, провести технічне переоснащення підприємств галузі, запровадити прогресивні інноваційні технології, вдосконалити засоби захисту національного товаровиробника в цій сфері, тощо. Крім того особливий характер та виняткове значення м'ясо-молочної продукції для життя і здоров'я людини, а також численні факти

та випадки отруєнь м'ясо-молочними продуктами обумовлюють нагальну потребу звернення уваги на забезпечення продовольчої безпеки на цьому сегменті ринку, забезпечення прав споживачів, тощо, а тому і наукової розробки цієї теми.

Ринок – одна з найбільш розповсюджених категорій в економічній теорії та господарській практиці. Часто поняття «ринок» застосовується як загальновідоме, тобто не вимагає якихось пояснень. Тим не менш суспільно-визнаного єдиного наукового поняття ринку до сих пір не склалося, та відповідно існує немало якісно різноманітних поглядів.

Економічна категорія «ринок» не розуміється чимось єдиним та усталеним. Його визначення можна поділити на такі групи: 1) визначення, які описують ринок як умовний простір; 2) ринок – це сукупність інструментів або механізм, який сприяє встановленню певних відносин між покупцем та продавцем; 3) ринок як відношення; 4) ринок як пакет угод; 5) ринок як група людей; 6) ринок як форма організації економічних взаємозв'язків, тощо.

Виходячи з аналізу численних визначень і ознак ринку як з точки зору зарубіжних та вітчизняних науковців-економістів, так і з позиції деяких нормативно-правових актів, можна зробити висновок і дати загальне визначення ринку: ринок – це складний механізм регулювання господарсько-правових відносин між існуючими та потенційними носіями попиту (споживачами) та пропозиції (виробниками) з приводу здійснення найбільш ефективного обміну товарами, послугами або іншими об'єктами, що мають ціннісну значимість, з дотриманням правил платності, який базується на системі товарно-грошових відносин та економічній свободі в суспільстві та регулюється державою.

У вітчизняному законодавстві взагалі відсутнє уніфіковане визначення поняття «ринок», без якого навряд чи можливо усунути прогалини у спеціалізованому галузевому законодавстві. Тому доцільним є закріплення на законодавчому рівні, а для найбільшої ефективності з точки зору усунення розбіжностей у тлумаченні, в першу чергу, – у Господарському кодексі України, уніфікованого визначення терміну «ринок», що дасть змогу на базі цього поняття визначати та тлумачити вже галузеві економічні ринки та сектори, зокрема, визначити поняття ринку м'ясо-молочної продукції, оскільки воно на сьогодніш-

ній день також нормативно не закріплено, що ніяк не може сприяти розвитку правового регулювання цього ринкового сектору.

Як будь-яка об'єктивно існуюча система, ринок має свою структуру. Конкретизуючи аналіз товарно-грошового обміну, можна виділити у ньому три основних елемента: суб'єкти цього економічного відношення (ринку), його об'єкти та само це відношення.

Структуруючи ринок за об'єктом, слід зазначити, що одним з ринкових секторів виступає ринок споживчих товарів, який у свою чергу підрозділяється на ринок продовольчих і непродовольчих товарів. Основною складовою ринку споживчих товарів є продовольчий ринок, а ринок м'ясо-молочної продукції є невід'ємною складовою продовольчого ринку та займає у його структурі особливе місце.

Перша складова ринку м'ясо-молочної продукції, яка обумовлює його специфіку, є його об'єкт, тобто саме цей специфічний для цього ринку товар.

Усе різноманіття товарів, що створені практикою людини і використовуються в торговельному обігу, зібрано в Гармонізованій системі опису і кодування товарів¹ від 14 червня 1983 року, до якої Україна приєдналася у 2002 році.² В Україні класифікація товарів здійснюється за допомогою Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), який заснований саме на Гармонізованій системі опису та кодування товарів.

Специфічним товаром на досліджуваному нами ринку є *м'ясо-молочна продукція*, яка відноситься до споживчих продовольчих товарів. Існує необхідність законодавчого визначення цієї категорії.

Проблема забезпечення населення повноцінними та корисними продуктами харчування на сьогодні набуває особливої гостроти. Важливе значення у її вирішенні надається молоку та молочним продуктам, які залишаються для багатьох людей одним з основних продуктів харчування. Їх представлено широким товарним асор-

¹ Інфраструктура товарного ринку : навч. посіб. / під ред. О. О. Шубіна. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : НМЦВО МОІН України; Студцентр, 2004. – с. 24.

² Про приєднання України до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів : Указ Президента від 17.05.2002 р. № 466/2002 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 21. – Ст. 1010.

тиментом – молоко різних видів, кисломолочні продукти, масло вершкове і топлене, сир, морозиво, молочні консерви. Особливу цінність становлять кисломолочні продукти, в яких основні компоненти знаходяться у формі, що легко засвоюється організмом.¹ Закон України «Про молоко та молочні продукти» дає визначення понять таких продуктів як молоко сире, молочна сировина, молочні продукти, традиційні молочні продукти. Іншим важливим об'єктом ринку м'ясо-молочної продукції є м'ясо та м'ясна продукція. Вони є одними з основних і найбільш потрібних продуктів харчування для людини. Задовольняючи фізіологічну потребу в утамуванні голоду, вони також є основним джерелом багатьох поживних речовин.

Якщо у молочному підкомплексі поряд з іншими нормативними актами, які регулюють відносини у молочному секторі ринку та вітальну безпеку у цій сфері, діє загальний закон, який визначає відносини, що виникають на ринку молока та молочних продуктів, правові та організаційні основи забезпечення якості та безпеки молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення і довілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України, тощо (Закон України «Про молоко та молочні продукти»), то на м'ясному ринку такий загальний законодавчий акт, який би законодавчо регулював відносини всередині м'ясного сегменту ринку, відсутній.

Об'єкти молочного та м'ясного секторів ринку об'єднаємо у один загальний об'єкт, оскільки ці види продукції мають однакове природне тваринне походження, мають певні особливості порівняно з іншими видами продукції (споживча цінність та найважливіше значення для людського життя, а також те, що цей ринок потрапляє в сферу не лише економічних та соціальних, але й політичних інтересів).

Наступною складовою ринку м'ясо-молочної продукції, яку необхідно визначити задля обґрунтування виокремлення відносин у цій сфері в окремий ринок, є певне коло учасників цих відносин.

¹ Інфраструктура товарного ринку : навч. посіб. / під ред. О. О. Шубіна. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : НМЦВО МОІН України; Студцентр, 2004. – с. 632.

Учасників ринку м'ясо-молочної продукції можна поділити на основних (виробники м'ясо-молочної продукції, переробні підприємства і споживачі) та допоміжних (посередники-організаційні, транспортні, тощо), а також держава в особі уповноважених органів як специфічний учасник.

Учасники м'ясо-молочного ринку, які представлені виробниками, переробниками, посередниками, споживачами та державою в особі її органів, тощо, також мають свої відмітні риси. Перш за все, – це їхнє соціально-економічне та правове положення. Більшість з них – середні та великі господарства, які можуть пристосовуватися на ринку не відразу, а поступово.

Товаровиробники – молоко- та м'ясопереробні заводи – це підприємства з великими та середніми потужностями по переробці молока та м'яса. Основні відмінності великих переробних підприємств від малих у глибині переробки сировини, відсутності значних її втрат, менша вірогідність завищення собівартості продукції, більш висока продуктивність праці, а також наявність та використання очисних споруд.

М'ясо-молочна промисловість дуже важлива для підтримання дієздатності сільських підприємств країни. Виробництво молока та м'яса у всіх країнах знаходиться під особливим контролем з боку держави в особі органів державної влади на місцях.

Всіх основних учасників ринку м'ясо-молочної продукції можна об'єднати у групи. Ця класифікація учасників ринку становить організаційну структуру ринку:

- виробники первинної сировини (тобто, виробники сировини для виробництва м'яса та виробники молока сирого): сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, тощо;

- імпортери сировини;

- збирачі сировини (наприклад, сировинні цехи господарств, збирачі молока та сировини для виробництва м'яса з обслуговування особистих селянських та фермерських господарств);

- виробники м'ясо-молочної продукції, які, в основному, є кінцевими покупцями м'ясо-молочних ресурсів (наприклад, заводи з переробки молочної продукції, м'ясопереробні заводи, м'ясокомбінати, птахокмбінати, тощо);

- споживачі м'ясо-молочної продукції (підприємства оптової та роздрібною торгівлі, посередники, підприємства громадського харчування, військові підрозділи, державні заготівельні організації та ін. (виробниче споживання) та споживачі кінцеві (побутове споживання).

В залежності від призначення в структурі ринку м'ясо-молочної продукції можна виділити три сектори, які різняться між собою характером взаємовідносин. В залежності від об'єкту відносин ринок м'ясо-молочної продукції слід підрозділити на: сировинний ринок, на якому здійснюється збут сировинних ресурсів з метою їх подальшої переробки переробними підприємствами; ринок продукції первинного споживання; м'ясо-молочний ринок готової продукції, який охоплює всі відносини, пов'язані з виробництвом та реалізацією готової м'ясо-молочної продукції. Всі ці ринки тісно взаємопов'язані один з одним.

Ринок продукції тваринництва неоднорідний за структурою і характеристиками. Він поділяється за територіальними ознаками, суб'єктами ринкових відносин (оптовий, роздрібний), товарними групами, розвитком кон'юнктури, економічним і правовим регулюванням (регульований, нерегульований, офіційний, неорганізований, тіншовий), тощо.¹

У розрізі видової структури ринок молочної продукції доцільно розглядати як сукупність ринків молока питного, ринку кисломолочної продукції, ринку сиру, ринку масла тваринного, ринку сухих молочних продуктів, ринку молочних консервів, морозива та ін., а ринок м'ясної продукції – як сукупність ринку м'ясних напівфабрикатів, фасованого м'яса, ковбасно-кулінарних виробів та ін. Кожен із зазначених сегментів має власні характеристики та обсяг ринку.

Галузева структура ринку представляє з себе сукупність галузей, залучених у процес обороту молока, м'яса та м'ясо-молочних продуктів. До цієї системи належать молочна та м'яса галузі (виробництво молока та м'яса, їх переробка). Крім того, структуру ринку складають галузі торгівлі, громадського харчування, транспортна галузь, зв'язок та інформаційне забезпечення, кондитерська промисловість та ін.

¹ Топіха В. І. Формування ринку тваринницької продукції в Україні: проблеми та перспективи: монографія / В. І. Топіха. – Миколаїв : МДАУ, 2004. – с.15.

За територіальною (географічною) ознакою ринок м'ясо-молочної продукції формується в певному просторі: внутрішньогосподарському та міжгосподарському (у певному районі, між районами та областями), міжгалузевому просторі (між виробниками сировини, переробними підприємствами та торгівлею), державному просторі (між державою та виробниками сировини та кінцевої продукції, з одного боку, та експортерами і імпортерами з іншого). Отже розрізняють внутрішній ринок м'ясо-молочної продукції, що складається з локального, регіонального та національного, та зовнішній, до якого входять міждержавний та світовий.

Ринок м'ясо-молочної продукції відноситься до числа висококонкурентних, оскільки на ньому діє значна кількість як великих «гравців»-виробників, так і численні дрібні локальні виробники. Це призводить до того, що ринок досить подрібнений.

Ринок м'ясо-молочної продукції має певні завдання: забезпечення потреб держави в м'ясо-молочній продукції та сприяння збільшенню її експорту; здійснення контролю за безпечністю та якістю м'ясо-молочної продукції; сприяння розвитку інтеграції між виробниками сировини, переробниками і реалізаторами; захист вітчизняних виробників м'ясо-молочної продукції; стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності на ринку м'ясо-молочної продукції, тощо.

Проаналізувавши в цілому структуру, учасників та об'єкти ринку, вбачаємо наявність необхідних ознак для виокремлення ринку м'ясо-молочної продукції у самостійний сектор сучасного національного ринку, який можна визначити як складну систему інститутів у сфері виробництва та обігу, що характеризується великою кількістю взаємозв'язків. Таким чином, можна запропонувати таке визначення: *ринку м'ясо-молочної продукції* – це система (комплекс) правовідносин між його учасниками, що складаються в процесі виробництва, зберігання, транспортування, реалізації та споживання м'ясо-молочної продукції, завдяки якій за допомогою оформлених відповідно до законодавства договорів реалізується право на власність щодо м'ясо-молочної продукції та інших товарів, характерних для цього ринку, та реалізується право людини на належне достатнє харчування та належну якість і безпечність харчових продуктів.

Задля ефективного державного регулювання досліджуваного сегменту ринку спочатку доцільно нормативно закріпити поняття цих сегментів ринку – у Законі «Про молоко та молочну продукцію» – визначення поняття ринку молока та молочної продукції, а у законі «Про м'ясо та м'ясну продукцію» – визначення поняття ринку м'яса та м'ясної продукції. Це може стати першим кроком на шляху до подолання термінологічних прогалин у правовому регулюванні цього сегменту ринку.

Сучасний стан законодавчої бази, регулюючої відносини на ринку м'ясо-молочної продукції, не забезпечує належне правове регулювання правовідносин на цьому ринку. Розгляд правового регулювання ринку м'ясо-молочної продукції пропонуємо здійснювати відповідно до основних стадій досліджуваного ринку (виробництво сировинної бази, виробництво м'ясо-молочної продукції, реалізація готової м'ясо-молочної продукції, утилізація). Відповідно до регулювання основних стадій ринку основними нормативними актами є наступні:

1) Щодо виробництва сировинної бази: Закон «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року №2498-XI; Закон «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 року № 1870-IV; Закон «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV; Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо підвищення якості м'ясо-молочної продукції» від 27 грудня 2006 р. № 655-р; Наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Заходів щодо розвитку м'ясного та молочного тваринництва» від 24 березня 2006 року № 144; Наказ Міністерства аграрної політики України «Про Узгоджувальну комісію на ринку молока» від 27 грудня 2004 року № 479; Наказ Міністерства аграрної політики України і Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики «Про затвердження Порядку проведення атестації виробництва молока, молочної сировини і молочних продуктів суб'єктів господарювання» від 21.01.2005 № 23/17; Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Ветеринарних та санітарних вимог до особистих селянських господарств - виробників сирого товарного молока» № 17 від 21.03.2002 р.; Наказ Державного де-

партаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Ветеринарних та санітарних вимог до пунктів закупівлі молока від тварин, які утримуються в особистих підсобних господарствах населення» № 18 від 21.03.2002 р.; Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Правил ветеринарно-санітарної експертизи молока і молочних продуктів та вимог щодо їх реалізації» від 20 квітня 2004 року № 49; Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвірного забою тварин» від 14 січня 2004 № 4; Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Правил передзабійного ветеринарного огляду тварин і ветеринарно-санітарної експертизи м'яса та м'ясних продуктів» від 07.06.2002 р. № 28; Наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України «Про затвердження Положення про державний ветеринарний нагляд та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання щодо забою тварин, переробки, зберігання, транспортування й реалізації продукції тваринного походження» від 01.09.2000 р. № 45; Наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Положення про Центральну галузеву дегустаційну комісію з оцінки якості м'ясо-молочних продуктів в системі Міністерства аграрної політики України та Інструкції про порядок проведення оцінки якості м'ясо-молочних продуктів» від 25.04.2006 р. № 213; Ветеринарні вимоги щодо імпорту в Україну об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, затверджені Наказом Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України від 14.06.2004 № 71; ДСТУ 3662–97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі» (затверджений наказом Держстандарту України від 05.12.1997 року № 736, чинний від 01.01.2002 року); Наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Рекомендацій щодо виробництва і реалізації молока від корів, які утримуються у господарствах населення відповідно до вимог ДСТУ 3662-97» від 05.08.2003 р. №262; Наказ Міністерства аграрної політики України від 08 січня 2004 року

№ 1 «Про затвердження та надання чинності ГСТУ 46.069-2003 «Молоко коров'яче незбиране. Первинне оброблення, зберігання і транспортування. Основні вимоги»; Наказ Міністерства аграрної політики України № 166 від 20.06.2002 р. «Про затвердження ГСТУ 46.019-2002 «Блоки із м'яса та субпродуктів заморожені. Загальні технічні умови»; ДСТУ 3938-99 «М'ясна промисловість. Продукти забою худоби. Терміни та визначення», тощо;

2) Щодо виробництва м'ясо-молочної продукції: Закон «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 р. № 1870-IV; Закон «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» від 14 січня 2000 року № 1393-XIV; Закон «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР (в редакції Закону № 2809-IV від 06.09.2005 р.); Закон «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року № 4004-XII; Закон «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17 липня 1997 року № 468/97-ВР; Наказ Міністерства аграрної політики України «Про Узгоджувальну комісію на ринку молока» від 27 грудня 2004 року № 479; Державні санітарні правила для молокопереробних підприємств ДСП 4.4.4-011-98, затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 11.09.1998 р. № 11; Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Правил передзабійного ветеринарного огляду тварин і ветеринарно-санітарної експертизи м'яса та м'ясних продуктів» від 07.06.2002 р. № 28; Наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Положення про Центральну галузеву дегустаційну комісію з оцінки якості м'ясо-молочних продуктів в системі Міністерства аграрної політики України та Інструкції про порядок проведення оцінки якості м'ясо-молочних продуктів» від 25.04.2006 р. № 213; ДСТУ 2212:2003 «Молочна промисловість. Виробництво молока та кисломолочних продуктів. Терміни та визначення понять» (чинний від 01.07.2004 р.); ДСТУ 4324:2004 «Молочна промисловість. Виробництво молочних консервів. Терміни та визначення понять»; ДСТУ 4420:2005 «Молочна промисловість. Виробництво сиру. Терміни та визначення понять»; ДСТУ 4422:2005 «Молочна про-

мисловість. Виробництво масла. Терміни та визначення понять»; ДСТУ 4539:2006 «Простокваша. Технічні умови»; ДСТУ 4417:2005 «Кефір. Технічні умови»; ДСТУ 4418:2005 «Сметана. Технічні умови»; ДСТУ 4421:2005 «Сири тверді (український асортимент). Технічні умови»; ДСТУ 4541:2006 «Продукти молочні для дитячого харчування. Вершки стерилізовані для дітей. Технічні умови»; ДСТУ 4552:2006 «Сироватка молочна суха. Технічні умови»; ДСТУ 4553:2006 «Сироватка молочна згущена. Технічні умови»; ДСТУ 4554:2006 «Сир кисломолочний. Технічні умови»; ДСТУ 4424:2005 «М'ясна промисловість. Виробництво м'ясних продуктів. Терміни та визначення понять»; ДСТУ 4426:2005 «М'ясо. Яловичина у відрубках. Технічні умови»; ДСТУ 4427:2005 «Ковбаси сирокочені та сиров'ялені. Загальні технічні умови»; ДСТУ 4433:2005 «Ковбаси смажені. Загальні технічні умови»; ДСТУ 4435:2005 «Ковбаси напівкочені. Загальні технічні умови»; ДСТУ 4436:2005 «Ковбаси варені, сосиски, сардельки, хліби м'ясні. Загальні технічні умови»; ДСТУ 4437:2005 «Напівфабрикати м'ясні та м'ясорослинні посічені. Технічні умови», тощо;

3) Щодо реалізації готової м'ясо-молочної продукції: Закон «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року №1023-ХІІ; Митний тариф України (додаток до Закону «Про митний тариф України» від 5 квітня 2001 року № 2371-ІІІ); Закон «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 року № 2408-ІІІ; Закон «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 1 грудня 2005 року № 3164-ІV; Закон «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР (в редакції Закону № 2809-ІV від 06.09.2005 р.); Закон «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року № 4004-ХІІ; Закон «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 р. № 1870-ІV; Декрет КМУ «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 року № 46-93; Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення, затверджені постановою КМУ від 15 червня 2006 р. № 833; Правила торгівлі на ринках, затверджені спільним Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету

стандартизації, метрології та сертифікації України від 26.02.02 р. №57/188/84/105 «Про затвердження Правил торгівлі на ринках»; Ветеринарно-санітарні правила для ринків, затверджені наказом Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 04.06.1996 р. №23 «Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для ринків»; Правила роздрібної торгівлі продовольчими товарами, затверджені Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 11.07.2003 р. № 185 «Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами», тощо.

Відсутність на м'ясному ринку загального законодавчого акту можна вважати однією з основних проблем у нормативному регулюванні досліджуваного сегменту ринку, тому наполягаємо на нагальній необхідності прийняття Закону України «Про м'ясо та м'ясні продукти», який повинен буде впорядкувати м'ясний сегмент ринку, врегулювати питання якості і безпеки м'яса, м'ясної сировини і м'ясних продуктів, питання заборони приймання на переробку суб'єктами господарювання тварин, птиці від не атестованих суб'єктів господарювання, визначити правові та організаційні засади переробки, пакування, зберігання та реалізації м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів, їх утилізації, тощо. Цей закон повинен термінологічно і змістовно бути узгоджений з іншими законами, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням та реалізацією м'яса та м'ясних продуктів.

Відносини у м'ясо-молочному сегменті ринку формуються у таких сферах діяльності: між сільськогосподарськими товаровиробниками, які вирощують молодняк ВРХ та свиней, та тими, хто його дорощує й відгодовує; між сільськогосподарськими товаровиробниками, (які вирощують худобу та птицю або які утримують худобу і отримують сире товарне молоко), і м'ясо- та молокопереробними підприємствами відповідно; між м'ясо- та молокопереробними підприємствами й торговельними організаціями, яким за оптовими цінами реалізується м'ясо-молочна продукція; між торговельними організаціями та населенням, якому реалізується готова м'ясо-молочна продукція.

Суб'єктами ринку м'ясо-молочної продукції виступають сільськогосподарські товаровиробники (виробники та постачальники сировини в межах функцій вирощування худоби, птиці та отримання сирого молока), м'ясо- та молокопереробні підприємства (виробники м'ясо-молочної продукції), торговельні організації (в межах функції реалізації готової продукції), тощо.

Основних суб'єктів ринку м'ясо-молочної продукції можна поділити в залежності від стадій: 1) суб'єкти заготівельного рівня; 2) суб'єкти виробничого рівня; 3) суб'єкти споживчого рівня.

Основою м'ясо-молочного підкомплексу є сільськогосподарські товаровиробники, які займаються розведенням та вирощуванням худоби та виробництвом молока-сировини (сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, тощо). Серед галузей, що займаються переробкою сировини, провідне місце належить тим, хто переробляє худобу, птицю, сире молоко й одержує м'ясо-молочні продукти. У сукупності вони утворюють м'ясо-молочний підкомплекс України, до якого слід також віднести процес доведення м'ясо-молочних продуктів до споживачів, тобто їх реалізації у сфері торгівлі, а також безпосередньо сільськогосподарськими та м'ясо- і молокопереробними підприємствами.

Отже, м'ясо-молочний підкомплекс можна визначити як «неформальне об'єднання сфер вирощування, переробки й реалізації готової продукції в єдиному циклі виробництва сировини, переробки її та доведення до споживачів готової продукції». Такі взаємопов'язані сфери в економіці країни можуть успішно працювати за умов кооперування.¹

Існує розподіл праці між різними сферами процесу виробництва м'ясо-молочних продуктів та доведення їх до споживачів. Такий поділ закріплений і в Законі «Про молоко та молочну продукцію», де окремо визначаються виробники молока та молочної сировини та переробне підприємство, а крім того розкривається поняття суб'єкту господарювання на цьому ринку.

Так, виробник молока та молочної сировини – це юридична особа незалежно від форми власності, фізична особа – суб'єкт під-

¹ Месель-Веселяк В. Я. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України : [монографія] / В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Мазуренко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – с. 8.

приємницької діяльності, особисте селянське господарство, фізична особа, яка утримує корів, овець, кіз, буйволиць, кобил та виробляє молоко і молочну сировину.

Переробне підприємство – підприємство, яке закупає молоко та молочну сировину, має виробничі потужності та умови для переробки молочної сировини, виробляє молочні продукти, що відповідають вимогам безпечності та якості. А під суб'єктом господарювання розуміється юридична особа незалежно від форми власності, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, яка здійснює виробництво, переробку та реалізацію молока, молочної сировини і молочних продуктів.¹ Аналогічних визначень у м'ясному сегменті немає. Цю прогалину слід усунути також за допомогою прийняття Закону «Про м'ясо та м'ясні продукти», де визначити суб'єктів господарювання.

Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» визначає м'ясопереробні та молокопереробні підприємства як потужності будь-якої форми власності, що здійснюють переробку м'яса та сирого товарного молока, з метою отримання готових харчових продуктів. Також Закон визначає такий суб'єкт як підприємства гуртового зберігання необроблених харчових продуктів тваринного походження (холодокомбінати, холодильники, спеціалізовані гуртівні) – потужності будь-якої форми власності, що здійснюють зберігання сировини та готових харчових продуктів за визначених умов з метою їх подальшої гуртової реалізації.²

Підприємства з переробки і виготовлення м'ясо-молочної продукції становлять складну систему підприємств різноманітних форм власності та організаційно-правових форм. Наприклад, існують такі типи підприємств м'ясної промисловості: забійний пункт – підприємство з первинної переробки худоби і птиці; холодобойня – підприємство, що об'єднує бойню і холодильник, призначене лише для випуску м'яса і продуктів забою в охолодженому або замороженому вигляді; м'ясокомбінат – підприємство з комп-

¹ Про молоко та молочні продукти : Закон України від 24.06.2004 р. № 1870-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 513.

² Про безпечність та якість харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 19. – Ст. 98.

лексної переробки худоби, а також птиці та вироблення продукції харчового, технічного і медичного призначення; птахокомбінат – підприємство з комплексної переробки птиці і кроликів на харчову та технічну продукцію; м'ясопереробний завод – підприємство з комплексного розподілу і переробки м'яса з метою випуску продукції місцевого споживання (ковбасно-кулінарних виробів, м'ясних напівфабрикатів, фасованого м'яса); спеціалізоване підприємство – підприємство, що виробляє один або декілька видів м'ясної продукції (виробництво тушкованих виробів, ковбасних та ін.); утилізаційний завод – підприємство з вироблення тваринних кормів, технічного жиру і добрив.

М'ясокомбінат є основним типовим підприємством з переробки і виготовлення м'ясної продукції, що включає в себе всі основні цикли виготовлення виробів і складається з цеху передзайного утримання худоби, м'ясо-жирового цеху, м'ясопереробного цеху (виробництво ковбасних виробів, свинокоченостей, м'ясних і субпродуктових блоків, напівфабрикатів), холодильного цеху.¹ На розміщення м'ясокомбінатів вирішальний вплив має сировинна база, а визначальним фактором при розміщенні м'ясопереробних заводів, ковбасних та кулінарних фабрик є наявність споживачів. Розвиток холодильної техніки і холодильного транспорту дає змогу однаково наблизити переробку м'яса та худоби як до сировини, так і до споживача. Розміщення м'ясного виробництва характеризується концентрацією його в індустріальних районах і районах потужної сировинної бази.²

Суб'єктами завершального рівня виробництва молока і молочнопродуктів є переробні підприємства – молочні комбінати, маслозаводи, сирзаводи, молочно-консервні комбінати тощо.

Молочна промисловість України нараховує понад 400 підприємств, але останнім часом реально виробляють порівняно великі обсяги молочної продукції (на суму понад \$1 млн. на рік) лише

¹ Настільна книга слідчого : [наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / М. І. Панов, В. Ю.Шепітько, В. О.Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. доп. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – с. 278.

² Осташко Т. О. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ : монографія / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, Г. В. Ленінова. – К. : НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2010. – с. 127.

близько 300 молокопереробних заводів і комбінатів.¹ Наразі приблизно 50% ринку займають дрібні виробники, а частина, що залишилась, розподілена між середніми та великими підприємствами молочнопродуктового комплексу потужністю 25—250 т переробки молока за зміну. Розвивається спеціалізація виробництва та його концентрація.²

Ст.13 Закону «Про молоко та молочні продукти» встановлює обов'язки суб'єктів господарювання: додержувати вимог нормативних документів при виробництві молока, молочної сировини і молочної продукції, а також при їх зберіганні, транспортуванні та реалізації; забезпечувати додержання вимог санітарних та ветеринарно-санітарних норм і правил, а також за розпорядженнями посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби та державної установи ветеринарної медицини здійснювати протиепідемічні та протиепізоотичні заходи з метою запобігання розповсюдженню захворювань, спільних для людей і тварин; забезпечувати контроль безпечності та якості продукції; вести в установленому законодавством порядку документацію, яка підтверджує безпечність та якість продукції; надавати необхідну для здійснення державного контролю і нагляду інформацію, документацію, зразки молока, молочної сировини, компонентів рецептури молочних продуктів для проведення лабораторних досліджень у кількості, передбаченій нормативно-правовими актами; за наявності виробничих потужностей забезпечувати повну переробку молочної сировини, а в разі їх відсутності – реалізовувати підприємствам, які можуть її переробляти.³

Нині функціонуючий ринок м'ясо-молочних продуктів в Україні складається з сільськогосподарського виробництва, системи

¹ Стан молочної галузі України // Молочна промисловість. – 2008. – № 2 (45). – С. 12.

² Аналіз наслідків впровадження актів *acquis communautaire* у законодавство України в сфері виробництва продукції тваринного походження : комплексне порівняльно-правове дослідження / О. Л. Омельченко, В. В. Войтенко, І. М. Колядюк, Ю. Л. Шлегель. – К. : Державний департамент з питань адаптації законодавства. Європейська правова група, 2009. – 123 с.

³ Про молоко та молочні продукти : Закон України від 24.06.2004 р. № 1870-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 513.

заготівлі, транспортування і переробки продукції, оптової і роздрібною торгівлі. Кінцева мета цих ланок – повніше задоволення потреб і запитів споживачів у м'ясо-молочній продукції. Основним найбільш поширеним у світі принципом організації продовольчого ринку є його біполяризація, тобто наявність біполярної структури «інтегрований виробник – кінцевий споживач». Сукупність всіх ланок від сільськогосподарського виробництва до реалізації кінцевої продукції практично перетворюється на єдиного виробника за допомогою інтеграції.

Термін «інтеграція» охоплює низку різноманітних економічних явищ та процесів зближення, пристосування, узгодження діяльності і навіть об'єднання підприємств та підприємців з метою стабілізації ринкового середовища та підвищення на цій основі результатів господарювання.¹

Інтегрований виробник може мати різні форми. Цілком реально інтегрувати всі ланки агропромислово-торгівельного ланцюга від початкової – поля чи ферми – до кінцевої – роздрібною торгівлі – на основі контрактної інтеграції. Багато підприємств організували власну переробку виробленої ними продукції та створили власну збутову мережу для продажу продуктів промислової переробки. Це інша форма інтеграції і один із можливих шляхів біполяризації продовольчого ринку. Багатьом переробним підприємствам АПК вдалося подолати кризові негаразди і забезпечити нормальну діяльність завдяки власним фірмовим магазинам, що є також однією із форм забезпечення біполярної структури продовольчого ринку. Біполяризація продовольчого ринку є найкоротшим і найефективнішим шляхом до надання ринку соціальної орієнтації і надання йому раціональної сегментації.

Аналіз стану виробничих відносин, що складаються у переробній галузі досліджуваного ринку сьогодні, дозволяє запропонувати нову схему організації і виробництва продукції, що має форму вертикальної інтеграції. Це обумовлено зростаючою роллю фірм переробної промисловості і торгових компаній. Така форма інтеграції вірогідно призводить до зниження витрат на виробництво, сприяє виключенню зайвих ланок у системі руху як

¹ Посібник по формуванню і функціонуванню ринку агропромислової продукції / за ред. П. Т. Саблука. – К. : ІАЕ, 2000. – с. 108.

сировини, так і готової продукції, що може дозволити отримувати більшу частку прибутку переробним підприємствам, з одного боку, а з іншого – прискорить надходження продукції споживачам і надасть можливостей встановлювати нижчу ціну, що є вагомим фактором активізації споживання на ринку. При цьому характерна риса сучасного розвитку вертикальної інтеграції при виробництві м'ясо-молочної продукції полягає у тому, що фірма-інтегратор переробної промисловості поєднує, з одного боку, фермерські господарства, а з іншого – роздрібну торгівлю (громадське харчування). У результаті утворюється «продовольчий ланцюг» з єдиним централізованим управлінням. У сферу впливу фірм, що займаються виробництвом м'ясо-молочної продукції, мають входити всі елементи виробничого ланцюжка, – починаючи з організації племінної роботи, одержання товарної тварини і молочної сировини, їхньої переробки і т.д., закінчуючи реалізацією готової продукції. Така форма організації сприяє значному зниженню витрат, а, відповідно, – підвищенню прибутковості діяльності переробних підприємств.¹

Також існує можливість горизонтальної інтеграції, що передбачає придбання сильним виробничим підприємством свого конкурента із слабкішими позиціями на ринку. Передбачається розширення виробництва за рахунок нових додатково залучених виробничих потужностей, а також того, що частка ринку збільшується за рахунок частки поглиненого підприємства.

Стратегії державної політики України повинні передбачити системне управління процесами інтеграції суб'єктів господарювання, чого на сьогодні немає.² У зв'язку з цим вважаємо за доцільне прийняття Закону України «Про інтеграцію підприємств», який би був спрямований на активізацію інтеграційних процесів, захист інтересів учасників інтеграції.

¹ Заремба П. Реструктуризація м'ясопереробних підприємств як перспективний напрямок сталого розвитку галузі / П. Заремба // Схід. – 2006. – № 4 (76) – С. 26–28.

² Лівіновська О. В. Правові основи діяльності інтегрованих підприємств через призму сучасного законодавства / О. В. Лівіновська // Наук. вісн. НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 171.

Інтегровані виробники можуть діяти у різних формах. У випадку контрактної форми інтеграції основною правовою регулюючою формою діяльності інтегрованих підприємств є господарські договори. Через договірні відносини створюються і розвиваються постійно діючі організаційно-виробничі зв'язки, здійснюється регулювання фінансово-економічних відносин учасників. При цьому існуюча в даний момент система договорів між переробними організаціями і сільськогосподарськими виробниками має потребу в удосконаленні.¹

Вважаємо, що найбільш ефективним на ринку м'ясо-молочної продукції є укладання довгострокових договорів на багаторазову закупівлю як сировини, так і продукції (поставки).

На ринковій арені можуть діяти різноманітні інтеграційні утворення. ГКУ всі об'єднання підприємств групує за організаційно-правовими формами, до яких відносяться (але не виключно) асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, промислово-фінансові групи, асоційовані підприємства, холдингові компанії, тощо.²

На молочному ринку багато суб'єктів вже діють у складі об'єднань підприємств, що в світлі вище зазначеного є позитивною тенденцією. Найбільшими з них можна вважати Західну молочну групу, Клуб сиру, Мілкіленд, Молочний альянс, Терра-Фуд (Тульчинка), створені в більшості своїй у формі корпорацій, концернів чи холдингів тощо. Але, на наш погляд, жодна з існуючих форм об'єднань підприємств не забезпечує повноцінного об'єднання виробничого потенціалу підприємств із єдиною господарською метою, не забезпечує настільки ефективного взаємозв'язку промислових виробництв, під час якого продукти одного підприємства слугують сировиною, матеріалом для іншого, тощо. До недавнього часу існувала така у чомусь схожа форма об'єднання як промислово-фінансова група, але й вона була скасована із втратою чинності у 2010 році Законом України «Про

¹ Заремба П. Реструктуризація м'ясопереробних підприємств як перспективний напрямок сталого розвитку галузі / П. Заремба // Схід. – 2006. – № 4 (76) – С. 28–29.

² Господарський кодекс України : наук.-практ. коментар / О. І. Харитонов, С. О. Харитонов, В. М. Коссака та ін. / за ред. О. І. Харитонової. – вид. 2-е, доп. та перероб. – Х. : Одиссей. – 2008. – с. 231.

Промислово-фінансові групи»). Тому задля посилення процесів інтеграції на ринку м'ясо-молочної продукції і відновлення ефективного функціонування галузі вважаємо за доцільне розширити перелік організаційно-правових форм об'єднань підприємств, виокремивши та запровадивши шляхом внесення змін до ГКУ та Державного класифікатору «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» такі додаткові форми як комбінати та трести, які є зручними для організації комбінованого виробництва. Так, комбінат – це об'єднання промислових підприємств близьких та суміжних галузей, в якому продукція одного підприємства служить сировиною або матеріалом для іншого, а також об'єднання дрібних виробництв, спрямованих на комплексне обслуговування всього процесу виробництва продукції. Трест – це монополістичне об'єднання підприємств, в рамках якого учасники втрачають виробничу, комерційну, а також іноді й юридичну самостійність.

У суб'єктів інтеграційних процесів на ринку м'ясо-молочної продукції існує загроза порушень антимонопольного законодавства, зокрема такого порушення господарського законодавства як антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання.

Таким чином, суб'єктам ринку м'ясо-молочної продукції не слід забувати про антимонопольне регулювання. При укладанні договорів з виробниками молока та м'яса треба також пам'ятати про вимоги антимонопольного законодавства, що, зокрема, доводять факти численних розслідувань Антимонопольного комітету України (АМКУ), зокрема, у молочній галузі. Загалом не забороняється вводити обмеження щодо кола осіб, яким, наприклад, виробники молока зобов'язуються продавати свою продукцію (закріпити виробника за собою), а також встановлювати загальні закупівельні ціни. Проте слід пам'ятати, що внаслідок фізичних властивостей молока, територіальні межі ринків є дуже незначними, що інколи дає підстави визнати компанію такою, яка займає домінуюче положення на певному ринку, що, у свою чергу, підвищує ризик визнання її дій антиконкурентними. Тому можна рекомендувати компаніям мати чіткі та прозорі правила встановлення закупівельних цін, які б відображали якість продукції, віддаленість заготівельного господарства та інші фактори, які формують ціну. Визначаючи

закупівельні ціни та закріплюючи виробника за собою також треба брати до уваги діяльність конкурентів. Наприклад, якщо внаслідок розподілу ринків та погодження діяльності між декількома компаніями рівень закупівельних цін відрізняється від сусідніх регіонів (без об'єктивних причин), або протягом тривалого періоду є сталим (на фоні загального підвищення цін), виникають підстави стверджувати, що існує антиконкурентна змова, навіть якщо жодних письмових домовленостей з цього приводу не існує. АМКУ в цьому випадку має підстави зобов'язати усунути таке порушення та накласти штраф (граничний розмір – 10% виручки суб'єкта за останній звітний рік) на учасників таких дій.¹

Особливим учасником ринку м'ясо-молочної продукції є споживач. Вважаємо, що у господарському праві категорія «споживач» є проблемною. ГКУ не дає визначення цього поняття. У інших актах господарського законодавства не існує єдиної точки зору з приводу визначення цієї категорії. Так, наприклад, Закон «Про захист прав споживачів»² визначає споживача як фізичну особу, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. У контексті Закону «Про природні монополії»³ споживач розуміється як фізична або юридична особа, яка придбаває товар. Перше визначення є властивим, перш за все, цивільному праву, друге – властиве певному колу господарських правовідносин. Проте вважаємо, що відносини, які виникають між споживачами і суб'єктами господарювання, є не просто цивільними або господарськими правовідносинами, а правовідносинами комплексного характеру. Вбачається, що такий підхід є більш правильним, оскільки вся сукупність відносин між всіма учасниками ринку м'ясо-молочної продукції повинна розглядати-

¹ Корнієвський Є. С. Деякі аспекти регулювання відносин між виробниками сировини та молокопереробними підприємствами / Є. С. Корнієвський, Б. С. Лобовик // Молочна промисловість. – 2008. – № 3 (46). – С. 42.

² Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.

³ Про природні монополії : Закон України від 20.04.2000 р. №1682-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 30. – Ст. 238.

ся системно, а не відокремлено (для суб'єктів господарювання ці відносини як господарські, а для фізичних осіб-кінцевих споживачів як звичайні цивільні відносини). У зв'язку з цим пропонуємо використовувати поняття «споживач» у більш широкому значенні: і як кінцевого споживача-фізичну особу, яка споживає продукцію для власних потреб (побутове споживання), і в тому числі охоплювати категорію «проміжних» споживачів-фізичних або юридичних осіб, які придбавають продукцію для подальшого здійснення господарської діяльності (виробниче споживання).

Крім того, на сьогодні існує проблема залишення поза межами правового регулювання досить значного кола осіб, які не є суб'єктами господарювання, але в той же час є не менш важливими учасниками ринку. У зв'язку з чим вважаємо також необхідним визнання у якості учасників ринку м'ясо-молочної продукції, крім інших, також і таких фізичних осіб, які не набули статусу суб'єктів господарювання, але тим не менш є учасниками господарських відносин, які забезпечують сировинну базу, і діяльність яких, незважаючи на їх широке розповсюдження у нашій країні, на даному етапі знаходиться поза межами господарсько-правового регулювання. Діяльність цих осіб не підпадає ні під поняття господарської діяльності, ані під категорію господарчого забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів. Донедавна існувало поняття промислу, проте така діяльність не підпадала і під поняття промислу в значенні Декрета КМУ «Про податок на промисел». Тому такі учасники випадали і випадають з правового регулювання галузі. Задля усунення вказаної прогалини, фіксації правового статусу і регламентації діяльності таких учасників ринку вважаємо, що їх треба визнавати негосподарюючими суб'єктами, а їх діяльність відносити до господарчого забезпечення господарюючих суб'єктів. У зв'язку з цим вважаємо необхідним доповнити ч. 1 ст. 2 ГКУ словами: «не господарюючі суб'єкти, які здійснюють господарче забезпечення суб'єктів господарювання, у випадках, передбачених законом».

На сьогодні Україна знаходиться на етапі трансформації між двома полярними системами господарювання – адміністративно-командною системою, де економіка повністю регулюється державою, і системою ринкових відносин, яка однак не трапляється

ся в чистому вигляді.¹ Підтримуємо думку про те, що в умовах транзитивної економіки потрібне «змішане» регулювання, тобто поєднання саморегулювання ринку та впливу держави на економіку. Але сучасний стан національної економіки, неспроможність ринку самостійно вирішувати проблеми розвитку економічної, соціальної сфер, створення й підтримання ефективної ринкової інфраструктури зумовлюють надзвичайну важливість і державного регулювання.²

У науковій літературі є багато визначень поняття державного регулювання економіки, що основні з яких зводяться, в основному, до впливу держави на економічні процеси за допомогою відповідних засобів. Відповідно до ч. 1 ст. 12 ГКУ держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності.

Ст. 12 ГКУ серед основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання виділяє: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.³

Можна виділити такі основні напрямки державного регулювання ринку м'ясо-молочної продукції: забезпечення екологічної безпеки; забезпечення економічної безпеки; забезпечення національної безпеки; забезпечення продовольчої безпеки; забезпечення здоров'я людини; забезпечення прав споживачів, тощо. Відповідно до цих напрямків засоби державного регулювання на ринку м'ясо-молочної продукції можна класифікувати на: засоби забезпечення

¹ Павлішенко І. Б. Державне регулювання підприємництва в Україні: напрямки та пріоритети / І. Б. Павлішенко, О. В. Босик // *Наук. вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. пр. – Львів : НЛТУ України. – 2007. – Вип. 17.1. – С. 259.

² Государственное регулирование экономики : учеб. пособ. / [Т. Г. Морозова, Ю. М. Дурдыев, В. Ф. Тихонов и др.] ; под ред. Т. Г. Морозовой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – с. 8.

³ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // *Відом. Верхов. Ради України*. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

екологічної безпеки, засоби забезпечення економічної безпеки, засоби забезпечення конкуренції на ринку, засоби забезпечення прав споживачів, засоби державного регулювання якості і безпечності продукції, стимулюючі засоби, протекціоністські засоби, тощо, основні з яких розглянемо у подальшому відповідно до встановлених нами раніше стадій виробництва продукції ринку: виробництва сировини, переробки та виробництва м'ясо-молочної продукції і реалізації готової продукції кінцевим споживачам.

Крім того, класифікацію засобів державного регулювання ринку м'ясо-молочної продукції можна зробити в залежності від стадій (рівнів) ринку м'ясо-молочної продукції на загальні (можуть застосовуватися на всіх стадіях) та специфічні (окремо на стадіях утворення сировинної бази, виробництва продукції, споживання, тощо).

Державне регулювання ринку, зокрема м'ясо-молочної продукції, можна здійснювати кількома способами, основними з яких є два наступних. Перший базований на організації системи планового управління, яке зводиться до застосування адміністративно-командних методів. Однак за його допомоги неможливо досягти повної збалансованості економіки. Другий спосіб ґрунтується на застосуванні комплексу економічно-фінансових важелів, що можуть ефективно діяти лише в умовах ринку. На перехідному етапі державне регулювання необхідно здійснювати цими взаємопов'язаними методами, а із входженням країни у ринкове середовище треба застосовувати лише другий спосіб.¹

У світовій практиці використовують три основних способи державного регулювання ринку молока. Перший – деструктивне цінове регулювання. Як правило, ціни знижують у результаті відносного надвиробництва молокопродукції. Зменшення оптової ціни спричиняє зменшення маси прибутку, що зумовлює товаровиробників скорочувати обсяги виробництва. Така ситуація частково була у молочному скотарстві України впродовж 1995 – 1998 рр. Однак цей спосіб мав негативні наслідки як для виробників молокопродукції, так і для споживачів. Другий – система заготівлі. Виробників стимулюють за постійне або тимчасове в окремі

¹ Пархомець М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : монографія / М. К. Пархомець. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – с. 290.

періоди зменшення обсягів виробництва продукції. Цей спосіб застосовують для окремого регіону, однак його ефективність незначна, тому що виробники із сусідніх регіонів зводять нанівець таке регулювання. Третій – система квот. Забезпечує право виробляти молоко для реалізації у встановлених обсягах. Величину квот визначають за допомогою економічних важелів.¹

Говорячи про державне регулювання на першій стадії виробництва сировини, зазначимо, що пряма державна підтримка виробництва молока в нашій країні існувала до 1993 року, її питома вага в закупівельній ціні молока становила від 28 % у 1970 до 78% у 1990 році. Це забезпечило такий рівень роздрібних цін на молочну продукцію, при якому споживання її на душу населення досягло 373 кг на рік, тоді як в останні роки тільки 200–220 кг (при науково обґрунтованій нормі –380 кг).²

В Україні нагромаджений певний досвід державного регулювання і підтримки вітчизняних товаровиробників. Так, у 1991–1994 рр. сільгоспвиробництво значною мірою регулювали через державний контракт і держзамовлення. Проте заходи державного регулювання сільського господарства через втрату керованості економікою і повільність ринкових реформ не дали бажаного результату.

З метою вдосконалення організації державного регулювання ринку сільгосппродуктів із вересня 1995 р. створюється інтервенційний продовольчий фонд у рахунок бюджетних коштів, передбачених для формування державних продовольчих ресурсів. На 1996 р. у Держбюджеті передбачено фонд державної підтримки виробників тваринницької продукції, яка через диспаритет цін стала збитковою.

У кінці 90-х років із метою стабілізації ситуації на ринку була запроваджена підтримка виробництва м'ясо-молочної продукції шляхом введення оподаткування сільгоспвиробників податком на додану вартість (ПДВ) за нульовою ставкою та цільового дотування з державного бюджету.

¹ Пархоμεць М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : монографія / М. К. Пархоμεць. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – с. 281.

² Бутенко М. Як поповнити молочні ріки? / М. Бутенко // Урядовий кур'єр. – 2004. – №59. – С. 12.

Також важливим економічним важелем державної підтримки збиткових галузей тваринництва стала виплата дотацій товаровиробникам за молоко та м'ясо у живій вазі, що вони продали переробним підприємствам.¹ З метою підтримки сільгоспвиробників тваринницької продукції та своєчасного перерахування їм дотацій КМУ затвердив Порядок нарахування та виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі. Цей Порядок втратив чинність на підставі Постанови КМУ № 805 від 12.05.1999 р., якою було затверджено Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі, який встановлював механізм нарахування та виплат дотацій переробними підприємствами сільськогосподарським товаровиробникам незалежно від форми власності і господарювання, включаючи особисті селянські господарства, за поставлені ними у період з 1 січня 2008 р. до року, що настає за роком, в якому ВРУ ратифікує протокол про приєднання України до СОТ, переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі. Було встановлено, що для визначення сум дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за молоко та м'ясо в живій вазі, які будуть поставлені ними, переробні підприємства щомісяця до початку наступного періоду здійснюють попередній розрахунок надходження і використання коштів з ПДВ, нарахованого на вартість поставлених молока та молочної продукції, м'яса та м'ясопродуктів, виготовлених з поставлених сільськогосподарськими товаровиробниками молока та м'яса в живій вазі. Відповідно до цього розрахунку кожне переробне підприємство визначало суму ПДВ, яка надійде на підприємство під час здійснення поставки готової продукції, та суму ПДВ, що буде нарахована (перерахована) постачальникам, а також розміри дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлене молоко та м'ясо в живій вазі на гривню вартості цієї продукції. Розмір дотації застосовувався переробним підприємством до всіх сільськогосподарських товаровиробників на однаковому рівні за

¹ Пархоμεць М. К. Вказ. роб. – с. 283-284.

продукцію одного товарного виду пропорційно вартості поставленої продукції. Цей розрахунок переробні підприємства погоджували з управліннями агропромислового розвитку районних, головними управліннями агропромислового розвитку обласних і управліннями промисловості та агропромислового розвитку Севастопольської міської держадміністрацій, Мініагрополітики АПК, а переробні підприємства системи Укоопспілки – із споживчими товариствами (спілками споживчих товариств). Встановлювалося, що суми дотацій за поставлені переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі сільськогосподарські товаровиробники використовують виключно для розвитку тваринництва – насамперед для забезпечення тваринництва кормами, відтворення поголів'я, придбання племінних ресурсів та здійснення ветеринарних заходів.¹ Сума ПДВ, що повинна була сплачуватися до бюджету переробними підприємствами всіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо та м'ясопродукти, у повному обсязі спрямовувалася виключно на виплату дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо в живій вазі.² **Кожен наступний рік із прийняттям Державного бюджету дія постанови № 805 продовжувалась, а механізм нарахування і сплати дотацій сільгоспвиробникам через переробні підприємства повторювався з урахуванням незначних уточнень. Так, із набранням чинності з 1 січня 2004 року Закону «Про податок з доходів фізичних осіб» як до вищих органів державної влади, так і до органів державної податкової служби України стали надходити звернення від підприємств-переробників сільськогосподарської продукції, заготівельних організацій щодо порядку оподаткування доходів, одержуваних такими фізичними особами від про-**

¹ Про Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.1999 р. № 805 // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 19. – Стор. 293.

² Про податок на додану вартість : Закон України від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 21. – Ст. 156.

дажу сільськогосподарської продукції, вирощеної (виробленої) на своїх земельних ділянках, оскільки у вартості такої продукції містяться витрати, пов'язані з її вирощуванням (виробництвом). Згідно зі статтями 22 та 121 Земельного кодексу України, земля сільськогосподарського призначення передається у власність і користування фізичним особам для ведення особистого селянського господарства у розмірі не більше 2 га для виробництва, переробки та споживання сільськогосподарської продукції з метою задоволення особистих потреб. Тому для одержання доходу без утримання податку з доходів фізичних осіб сільгоспвиробники, фізичні особи разом із пакетом первинних документів при поставчанні ВРХ в живій масі повинні подавати довідки (форма № ЗДФ), затверджені постановою КМУ від 1 серпня 2006 року № 1063.¹

Але після прийняття Верховною Радою Закону «Про ратифікацію протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» Постанова № 805 була подовжена у дію лише до 1 січня 2009 року. Таким чином, на початку 2009 року ситуація по заготівлі худоби була дестабілізована, а обсяги виробництва м'ясопродукції суттєво знизилися. Сільгоспвиробники втратили вагому частку підтримки через переробників, а неплатоспроможний попит і високі ціни на корми зумовили зниження рентабельності сільського господарства в цілому.²

У цих умовах ВРУ ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання негативним наслідкам впливу світової фінансової кризи на розвиток агропромислового комплексу»³, яким поряд з іншими заходами щодо підтримки сільгоспвиробництва було відновлено порядок дотування сільгоспвиробника через пере-

¹ Борковська В. В. Вплив нормативної бази на розвиток м'ясопереробної галузі / В. В. Борковська // Економіка АПК. – № 5 (187). – 2010. – С. 62.

² Борковська В. В. Вказ. роб. – С. 63.

³ Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання негативним наслідкам впливу світової фінансової кризи на розвиток агропромислового комплексу : Закон України від 04.02.2009 р. № 922-VI // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 20. – Ст. 619.

робника відповідно до змін у статті 11 Закону України «Про ПДВ».¹

КМУ 02.04.2009 р. прийняв постанову №291 «Про реалізацію пункту 11.21 статті 11 Закону України «Про ПДВ»², якою був врегульований порядок нарахування дотацій сільськогосподарським товаровиробникам, а також Держказначейством були збережені відкриті переробним підприємствам за їх заявами відповідно до постанови КМУ №805 небюджетні рахунки для зарахування сум ПДВ для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними молоко та м'ясо в живій вазі та забезпечено за заявами переробних підприємств відкриття таких рахунків. Було встановлено, що залишки коштів на небюджетних рахунках переробних підприємств станом на 01.02.2009 р. не підлягають перерахуванню до бюджету і використовуються на цілі, передбачені Порядком, затвердженим цією постановою.

Таким чином, починаючи з березня 2009 року по Україні було відновлено роботу переробних підприємств із заготівлі ВРХ в живій масі та її переробки на м'ясопродукти в асортименті в уже звичному напрацьованому режимі щодо нарахування й сплати дотацій сільгоспвиробникам.

Проте на цьому спірні питання податкового обліку з ПДВ й обліку дотацій у м'ясопереробних підприємствах не закінчилися.

Після визнання неконституційним, а звідси й недійсним, Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України»³, з урахуванням таких змін, в обліку операції після 24 листопада щодо ПДВ з продажу м'ясопродуктів

¹ Борковська В. В. Вказ. роб. – С. 64.

² Про реалізацію пункту 11.21 статті 11 Закону України «Про податок на додану вартість» : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2009 р. № 291 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 24. – Ст. 794.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 24.11.2009 р. № 29-рп/2009 // Вісник Конституційного суду України. – 2010. – № 1. – Стор. 7.

включались до звичайної основної податкової декларації. Проблемним для платників залишалося питання перерахування до бюджету нарахованих зобов'язань з ПДВ, а також відсутності доступу до коштів, накопичених на спеціальних дотаційних рахунках. При цьому заблоковані дотаційні гроші не надходили до сільськогосподарських виробників, не використовувались м'ясопереробниками в поточній операційній діяльності, а також не могли бути спрямовані на сплату зобов'язань з ПДВ до державного бюджету.¹

Сільськогосподарські товаровиробники почали захищати чинний режим субсидування м'ясо-молочної галузі вже тоді, коли із прийняттям Закону України від 22.12.2009 р. №1782-VI «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи», сума ПДВ, яка сплачується до бюджету переробними підприємствами всіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо й м'ясопродукти та іншу продукцію переробки тварин і птиці, закуплених у живій масі, спрямовується до спеціального фонду державного бюджету з подальшим використанням на здійснення доплат на одну корову, наявну на 1 січня відповідного року, на підставі довідок, виданих сільськими, селищними, міськими чи районними у містах радами, – для фізичних осіб та копії звіту про стан тваринництва (форма 24 (річна) стосовно наявності корів, засвідченої органами державної статистики, – для юридичних осіб у порядку, визначеному КМУ.² Тобто така система поступалася діючому механізму: насамперед, через зв'язок розміру субсидій з кількісними (поголів'я), а не з якісними показниками. До того ж для отримання субсидій була встановлена необхідність реєстрації постачальників, що означало збільшення витрат на оформлення документів, особливо для домогосподарств-постачальників. Проте ця система була відстрочена до 2011 року.

¹ Борковська В. В. Вказ. роб. – С. 64.

² Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи : Закон України від 22.12.2009 р. № 1782-VI / Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 9. – Ст. 85.

Також постановою КМУ №152 від 11.02.2010 р.¹ припинилася дія постанови КМУ №291 від 02.04.2009 р. Це передбачало для переробних підприємств скасування податкового обліку нарахованих і сплачених сільгоспвиробникам та подання основної податкової декларації з ПДВ із метою перерахування податкових зобов'язань до бюджету. Крім того, невизначеним залишався механізм одержання коштів з розрахунку на одну корову, що знаходиться на балансі сільськогосподарських підприємств і селян. Не зрозуміло, як часто проводиться така доплата, чи братиметься до уваги фактичне поголів'я тільки на початок року, тоді як перерахунки до бюджету переробними підприємствами відповідно до показників податкової звітності повинні здійснюватися щомісяця. З іншого боку, можливо, таким чином держава створювала додаткове джерело виплат сільгоспвиробникам спеціальної дотації² відповідно до постанови КМУ №283 від 18.03.2009 р. «Про розміри бюджетної тваринницької дотації на 2009 рік»³. Встановлювалася бюджетна дотація за екологічно чисте молоко власного виробництва, продане молокопереробним підприємствам для виготовлення продуктів дитячого харчування на молочній основі, – 500 гривень за тонну.

Дефіцит бюджету та відсутність необхідних коштів для погашення боргів держави перед такими фізичними та юридичними особами знову намагаються поповнювати за рахунок і без того збиткового вітчизняного переробника сільськогосподарської продукції. При цьому в постанові № 283 особлива увага (доплати за племінну худобу, за приріст поголів'я та живої маси) приділяється сільгоспвиробникам-юридичним особам, тоді як близько 49% виробленої ВРХ по Україні забезпечує простий мешканець села – фізична особа – у своєму приватному фермерському господарстві.¹

¹ Порядок нарахування, виплати і використання дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі; затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2010 р. №152 // Офіц. вісн. України. – 2010 р. – № 12. – Стор. 124. – Ст. 575.

² Борковська В. В. Вказ. роб. – С. 65.

³ Про розміри бюджетної тваринницької дотації на 2009 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2009 р. № 283 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 24. – Ст. 787.

тві.¹ Пізніше постановою КМУ від 01.07.2009 р. №650 були внесені зміни у постанову №283, завдяки якій з'явилась можливість нарахування державної дотації за вирощений та проданий на забій і переробку суб'єктам господарювання, які мають власні (орендовані) переробні потужності, або забитий та перероблений у власних (орендованих) переробних цехах молодняк ВРХ – 1 гривня за кілограм живої ваги.²

Що стосується сучасного стану речей після прийняття Податкового кодексу України, то із його прийняттям відбулися певні зміни у податковому законодавстві, які торкнулися багатьох секторів економіки, зокрема й ринку м'ясо-молочної продукції. Так, кодекс встановлює особливості справляння ПДВ та виплати дотацій. Відповідно до пункту 1 підрозділу 2 розділу ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України³ переробні підприємства не сплачують суми ПДВ до бюджету, а у повному обсязі спрямовують їх до спеціального фонду державного бюджету. Податкова пільга є тимчасовою (діє до 01.01.2015 р.) та стосується реалізованих ними молока, молочної сировини та молочних продуктів, м'яса та м'ясопродуктів, іншої продукції переробки тварин, закуплених у живій вазі (шкури, субпродукти, м'ясо-кісткове борошно). Встановлення порядку нарахування, виплати і використання зазначених коштів віднесено до компетенції КМУ.⁴ Постановою КМУ «Про затвердження розмірів бюджетної тваринницької дотації на 2011 рік» були затверджені такі розміри бюджетної тваринницької дотації на 2011 рік: спеціальна бюджетна дотація за поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності: племінним заводам до 1900 гривень за одну голову, племінним репродукторам до 1000 гривень за одну голову,

¹ Борковська В. В. Вказ. роб. – С. 65.

² Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 18 березня 2009 р. №283 і від 13 травня 2009 р. №463 : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2009 р. № 650 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 50. – Ст. 1677.

³ Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 92. – Ст. 3248.

⁴ Податковий кодекс України : постатейний коментар : у 2 ч. / [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, О. А. Лукашев та ін.] ; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х. : Право, 2011. – Ч. 2. – 1128 с.

іншим сільськогосподарським підприємствам до 600 гривень за одну голову; спеціальна бюджетна дотація за поголів'я телиць, закуплених у фізичних осіб (населення) для вирощування до 7 гривень за 1 кілограм живої ваги.¹

Для надання дотації за вирощену і продану на забій худобу встановлювалася мінімальна прийнята жива маса однієї тварини молодняку ВРХ: для сільськогосподарських підприємств – 390 кг, для фізичних осіб – 330 кг за умови, що худобу утримували не менш як протягом трьох місяців до моменту продажу на забій. Свинарство, зважаючи на тимчасову прибутковість галузі, взагалі втрачає державну підтримку, хоча це явище тимчасове, з огляду на пільговий імпорт м'яса свинини.² До того ж виділялася дотація у розмірі не більш як 20 гривень за одну голову для проведення ідентифікації та реєстрації поголів'я ВРХ.³

Очевидно, що введення нового порядку нарахування субсидій, покладеного на КМУ, робить процес виплати дотацій менш прозорим, а час на організацію (реєстрацію, оформлення документів) разом із зобов'язанням спрямовувати кошти до спецфонду бюджету уже з початку 2011 року створило затримки з виплатами дотацій. Крім того істотним недоліком цієї системи підтримки м'ясо-молочної галузі є те, що селяни та малі господарства, незважаючи на те, що є постачальниками великої частини сировини на ринок, залишаються позбавленими державної підтримки, оскільки не є платниками ПДВ. Раніше ж кошти виплачувалися виробникам сировини одразу після її здачі. У зв'язку з цим підтримуємо точку зору про те, що необхідно як мінімум повернутися до попередньої системи дотування, а як максимум розробити нову, ефективнішу та дієвішу у сучасних реаліях.

Ідентифікацію та реєстрацію сільськогосподарських тварин за допомогою створення та запровадження Єдиного державного

¹ Про затвердження розмірів бюджетної тваринницької дотації на 2011 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2011 р. № 182 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 16. – Ст. 670.

² Борковська В. В. Вказ. роб. – С. 66.

³ Про розміри бюджетної тваринницької дотації на 2009 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2009 р. № 283 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 24. – Ст. 787.

реєстру тварин можна вважати окремим засобом державного регулювання ринку м'ясо-молочної продукції на стадії виробництва сировини, який запроваджується на державному рівні та використовується в цілях відстеження походження продукції «від лану до столу» задля забезпечення населення якісною та безпечною м'ясо-молочною продукцією, забезпечення епізоотичного благополуччя країни та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках. З моменту включення ідентифікації та реєстрації тварин до функції Держветфітослужби почалася активізація відповідних процесів з ідентифікації та реєстрації. Відповідно до ст. 5 Закону «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» юридичні та фізичні особи, що провадять діяльність з розведення та утримання тварин, зобов'язані подавати для реєстрації дані про ідентифікованих тварин, господарства їх розведення та утримання, переміщення, забій, утилізацію, загибель, падіж тварин, самостійно ідентифікувати тварин та вести їх облік, здійснювати переміщення з ідентифікаційними документами, проводити забій, утилізацію лише ідентифікованих та зареєстрованих тварин. Юридичні та фізичні особи, що провадять діяльність із забою та утилізації тварин, зобов'язані подавати для реєстрації дані про забій, утилізацію тварин, господарства, що здійснюють такий забій та утилізацію, вести облік забитих, утилізованих тварин, проводити забій, утилізацію лише ідентифікованих та зареєстрованих тварин.¹

Процедура ідентифікації тварин вимагає залучення додаткових коштів для їх паспортизації та виготовлення вушних бірок як для ВРХ, так і свиней. Відсутність фінансування на державному рівні повинна вирішуватися через запровадження механізму реалізації дотаційних програм у комплексі із переробником. Проте нині законодавство не сприяє процесу налагодження взаємовигідних відносин сільськогосподарського та промислового виробників. Скасування звичної процедури дотування сільського господарства напряму через м'ясопереробну галузь вимагає від останнього або зниження цін на закупівлю сировини, або підвищення цін на свою продукцію, що є абсурдним через зниження платоспроможності

¹ Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 04.06.2009 р. №1145-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2009. – № 42. – Ст. 635.

нашого населення. Все ж таки, у разі необхідності сплати ПДВ, переробні підприємства будуть вимушені знижувати закупівельні ціни, але в межах відповідного законодавства.¹

Законодавством встановлені деякі імперативні вимоги для суб'єктів ринку. Деякі засоби державного регулювання застосовуються як на стадії виробництва сировини, так і стадії виробництва м'ясо-молочної продукції. Зокрема, наприклад, для виробництва молока, молочної сировини та молочних продуктів необхідність обов'язкової наявності експлуатаційного дозволу для потужностей (об'єктів) з їх виробництва, що видається відповідним головним державним інспектором ветеринарної медицини, а стосовно молочних продуктів для спеціального дієтичного споживання (використання), у тому числі продуктів для дитячого харчування, харчування для спортсменів та осіб похилого віку, – відповідним головним державним санітарним лікарем; заборона продажу молока та молочної сировини без документа, що засвідчує епізоотичне благополуччя тварин у господарствах, який видається безплатно державними установами ветеринарної медицини згідно із законодавством України. Також встановлена вимога для суб'єктів щодо атестації виробництва сировини і продукції. Зокрема, суб'єкти господарювання (крім особистих селянських господарств, фізичних осіб), які здійснюють виробництво молока, молочної сировини і молочних продуктів, підлягають атестації на відповідність обов'язковим вимогам нормативно-правових актів. Об'єктами такої атестації є нормативна документація на продукцію, а також технологічне обладнання, засоби вимірювальної техніки та контролю, випробувальне обладнання.² Проведення атестації відбувається відповідно до Порядку проведення атестації виробництва молока, молочної сировини і молочних продуктів суб'єктів господарювання.³ Вона проводиться відповідними атестаційними ко-

¹ Борковська В. В. Вплив нормативної бази на розвиток м'ясопереробної галузі / В. В. Борковська // Економіка АПК. – № 5 (187). – 2010. – С. 66.

² Про молоко та молочні продукти : Закон України від 24.06.2004 р. № 1870-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 513.

³ Про затвердження Порядку проведення атестації виробництва молока, молочної сировини і молочних продуктів суб'єктів господарювання : Наказ Міністерства аграрної політики України та Державного комітету України з питань тех-

місіями один раз на п'ять років. А особисте селянське господарство, фізичні особи, які утримують корів, овець, кіз, буйволиць чи кобилиць для виробництва молока, молочної сировини не підлягають обов'язковій атестації на відповідність обов'язковим вимогам нормативно-правових актів, проте повинні мати довідку про епізоотичне благополуччя тварин у господарствах, що видається установою ветеринарної медицини за місцем утримання тварин. Атестованим суб'єктам господарювання всіх форм власності, які здійснюють виробництво та переробку молока, молочної сировини і молочних продуктів після цього необхідно пройти ще й реєстрацію.

Поки що така атестація виробництва передбачена тільки для суб'єктів молочного ринку. Для м'ясного ринку на цей час таких вимог законом не встановлено у зв'язку знову ж таки з відсутністю відповідного Закону «Про м'ясо та м'ясні продукти». Інші Закони у цій сфері також не передбачають специфічних процедур для суб'єктів ринку м'ясної продукції у той час, як така необхідність існує. Тому, в першу чергу, для врегулювання цього питання необхідно прийняти відповідний Закон України «Про м'ясо та м'ясні продукти».

Наступним важелем державного регулювання і підтримки виробників сільськогосподарської продукції як на стадії виробництва сировини, так і на стадії виробництва м'ясо-молочної продукції є ціни.

На сьогодні державне регулювання ринку молока та молочних продуктів, зокрема, з погляду цінового регулювання є досить жорстким. Зокрема, ст. 17 Закону «Про молоко та молочні продукти» регламентує порядок ціноутворення цієї продукції і закріплює право КМУ встановлювати мінімальні закупівельні ціни на молочну сировину та рівень торговельної націнки на молочні продукти. Мінімальний рівень цін встановлюється до початку бюджетного року. Крім того, під час реалізації у роздрібній мережі готової продукції промислового виробництва – молочних продуктів – Кабінетом Міністрів встановлюється гранична межа (верхній рівень) торговельних надбавок.

нічного регулювання та споживчої політики від 21.01.2005 р. № 23/17 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 4. – Ст. 260.

Крім того, мінімально допустимий рівень цін на основні види продукції тваринництва розраховується щорічно відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» і використовується для розрахунку розмірів державних дотацій виробникам. Однією з головних перешкод щодо запровадження механізму мінімальних цін в Україні є відсутність державної системи цінового моніторингу для визначення відхилень ринкових цін від гарантованого мінімуму. Адже за відсутності систематизованої й оперативної інформації про цінову ситуацію на ринках сільгосптоварів запровадження державного цінового регулювання (через заставні або інтервенційні закупівлі) може призвести до непередбачених наслідків, адже в такій ситуації не можна гарантувати правильність розрахунків рівнів регульованих цін й об'єктивність оцінки ситуації.¹

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про ціни та ціноутворення» державне регулювання цін і тарифів здійснюється шляхом встановлення: державних фіксованих цін (тарифів); граничних рівнів цін (тарифів) або граничних відхилень від державних фіксованих цін і тарифів. В разі надмірного зростання цін, раніше виведених з-під контролю за рішенням КМУ, виконавчих комітетів обласних, міських (міст республіканського підпорядкування) Рад, допускається тимчасове повернення до державного регулювання цін і тарифів. Урядом України можуть вводитись інші методи державного регулювання цін і тарифів.²

Постановою КМУ № 1248 від 24 листопада 2009 року був затверджений мінімально допустимий рівень цін на продукцію тваринництва (без урахування ПДВ) на 2010 рік. Так, встановлено, що за молоко незбиране (не піддане будь-якій обробці, переробці чи пакуванню для потреб подальшого продажу): екстра та вищого гатунку 2600 гривень за 1 тонну, першого гатунку 2500 гривень за

¹ Амосов О. Ю. Державне регулювання ринку тваринницької продукції в Україні [Електрон. ресурс] / О. Ю. Амосов // Вісник Харків. нац. аграрного ун-ту ім. В. В. Докучаєва. – 2009. – № 9. – (Серія «Економіка АПК і природокористування»). – Режим доступу до журн. : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnauc_ekon/2009_9/pdf/9_09_03.pdf

² Про ціни і ціноутворення : Закон України від 03.12.1990 р. №507-ХІІ // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1990. – № 52. – Ст. 650.

1 тонну, другого гатунку 2120 гривень за 1 тонну; 13350 гривень за 1 тонну живої ваги ВРХ, 12300 гривень за 1 тонну свиней.¹

Підвищення цін на продукцію також підлягає державному регулюванню. Порядок декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари, затверджений Постановою КМУ від 17 жовтня 2007 р. № 1222, визначає механізм декларування суб'єктами господарювання зміни оптово-відпускних цін на товари, які формують споживчий кошук громадянина, зокрема, яловичину, свинину, м'ясо птиці (тушка), ковбасні вироби варені, крім вищого сорту, молоко коров'яче питне (пастеризоване, фасоване у плівку), сир кисломолочний з вмістом жиру до 9 відсотків, сметану з вмістом жиру до 20 %, масло вершкове з вмістом жиру до 72,5 %. Декларуванню підлягають зміни оптово-відпускних цін на вказані продовольчі товари у разі, коли такі ціни збільшуються протягом місяця більш як на 1 %. Молоко- та м'ясопереробні підприємства у разі зміни оптово-відпускних цін повинні подавати до територіальних органів Державної інспекції з контролю за цінами пакет документів, які обґрунтовують необхідність зміни оптово-відпускної ціни на продукцію, а потім отриманій висновок разом з іншими документами подавати до Ради міністрів АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій задля декларування зміни цін на продукцію.² Таким чином зміна ціни, за якою реалізується вище зазначена м'ясо-молочна продукція, більше ніж на 1% передбачає необхідність проходження дозвільної процедури.

У ціновій політиці держави головним пріоритетом повинен виступати захист виробника проти оптово-роздрібного посередника. Згідно з Законом «Про державну підтримку сільського господарства України» для об'єктів державного цінового регулювання (видів сільськогосподарської продукції та товарів), зазначених у пункті 3.3.1 цього Закону, встановлюється гранична торговельна

¹ Про затвердження мінімально допустимого рівня цін на продукцію тваринництва на 2010 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.11.2009 р. № 1248 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 91. – Ст. 3077.

² Про затвердження Порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 1222 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 79. – Ст. 2940.

надбавка (націнка) на рівні не вище 20 % оптово-відпускної ціни виробника (митної вартості) до кінцевого споживача.¹

Важливим у розвитку ринку продукції тваринництва є питання створення оптових ринків. У багатьох країнах проблема постачання населенню продуктів харчування здійснюється через оптові продовольчі ринки.

На сьогодні непрозорі схеми збуту сільськогосподарської продукції, відсутність структур оптової торгівлі створюють передумови для значних цінових коливань на ринку, а також зумовлюють додаткові витрати виробників, переробників та споживачів. Для визначення організаційно-правових засад формування мережі оптових ринків сільгосппродукції і був прийнятий Закон «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», який визначає правові засади організації діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні, регулює відносини в цій сфері та спрямований на захист прав і законних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, які здійснюють оптовий продаж сільськогосподарської продукції власного виробництва.²

Значення системи розподілу продуктів тваринництва через оптові ринки полягає в тому, що вона: гарантує сільгоспвиробникам та переробним підприємствам рівні умови для виходу на «прозорий» цивілізований ринок для збуту їх продукції; узгоджує інтереси товаровиробників сільськогосподарської сировини та кінцевої продукції; створює умови для цілорічного постачання населення великих міст, промислових центрів свіжими, високоякісними продуктами харчування за реальними ринковими цінами; економить невиправдані витрати часу та кошти окремих споживачів, суб'єктів роздрібною торгівлі, закладів громадського харчування, переробних підприємств при пошуку необхідних товарів і сировини; зобов'язує товаровиробників і постачальників продукції тваринництва забезпечувати вимоги до якості товарів, їх стандарти, покращувати упаковку і розширювати асортимент; легалізує опто-

¹ Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.

² Про оптові сільськогосподарські ринки : Закон України від 25.06.2009 р. № 1561-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 755.

ву торгівлю і забезпечує додаткові та реальні надходження в бюджеті різних рівнів; послаблює залежність сільгоспвиробників від монополізму переробних підприємств; скорочує бартерні форми розрахунків та обсяги таких угод; створює додаткові робочі місця та сприяє зменшенню відтоку сільського населення; забезпечує захист вітчизняного товаровиробника та національного продовольчого ринку.

Одним із головних завдань оптових ринків тваринницької продукції є формування цін, що буде служити орієнтиром для інших суб'єктів ринку, в тому числі встановлення державних гарантованих цін. Як свідчить практика, відкриття оптових ринків продукції тваринництва у містах знижує роздрібні ціни на 10–20%. Держава в якості інструментів регулювання діяльності оптових ринків тваринницької продукції може використовувати: створення стабілізаційного фонду аграрної продукції і на його основі проведення прямих товарних інтервенцій для регулювання цін, що складаються на ринку; правову регламентацію умов торгівлі, що вимагає дотримання права власності на продукцію, свободи її реалізації за будь-якими цінами і будь-якому покупцю, виключення адміністративного тиску і відмова від прямих методів впливу; контроль якості і захист споживача.¹

Основні напрямки створення та функціонування оптових продовольчих ринків визначені постановою КМУ від 09.06.1999 р. №997 «Про оптові продовольчі ринки». Однак здійснення заходів з активізації дій у напрямку створення мережі оптових продовольчих ринків відбувається повільно.

Для створення нормальних умов входження сільськогосподарських підприємств у ринкові відносини важливими державними документами стали Указ Президента України від 23 березня 1998 р. №215 «Про заходи щодо державної підтримки сільськогосподарського виробництва» і постанова КМУ «Про особливості проведення санації підприємств агропромислового комплексу». Відповідно до них держава реструктуризувала і списала податкову заборгованість сільськогосподарським підприємствам, а окремим

¹ Топіха В. І. Формування ринку тваринницької продукції в Україні: проблеми та перспективи: монографія / В. І. Топіха. – Миколаїв : МДАУ, 2004. – с. 21-22.

підприємствам АПК при проведенні їх санації надано державну фінансову підтримку.¹

Важливим важелем державної підтримки сільськогосподарських підприємств-виробників сировини для виробництва м'ясо-молочної продукції стало запровадження Законом «Про фіксований сільськогосподарський податок» загальнодержавного фіксованого сільськогосподарського податку замість податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та державних цільових фондів. А у прикінцевих положеннях цього Закону взагалі було встановлено, що для стабілізації сільськогосподарського виробництва платники цього податку звільняються від його сплати з 1 січня 1999 до 1 січня 2001 року.² Такою фіскальною політикою держава намагалася дати підприємствам «встати на ноги». Цей Закон втратив чинність на підставі Податкового Кодексу, але сплата цього податку тепер регламентується главою 2 розділу XIV Кодексу.

Збільшення обсягів сільгоспвиробництва веде до зростання пропозиції як на аграрному ринку, так і продовольства на споживчому ринку. Усе це дає змогу збільшити рівень споживання продукції, зокрема тваринницької, та підвищити соціально-економічний рівень життя народу. З цією метою було прийнято Закон «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років». Цей Закон вимагає визначитися з видами й обсягами виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема молокопродукції, які б гарантували продовольчу безпеку країни шляхом підтримки доходів сільгоспвиробників і встановлення відповідних цін.

Проблемним для держави залишається розвиток стихійної торгівлі. Заборона на реалізацію на агропродовольчих ринках продукції домашнього виробництва (необробленого молока та сиру домашнього виробництва), а також туш або частин туш парнокопитних та інших копитних подвірного забою була відстрочена

¹ Пархомиць М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : монографія / М. К. Пархомиць. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – с. 284.

² Про фіксований сільськогосподарський податок : Закон України від 17.12.1998 р. № 320–XVI // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 5. – Ст. 39.

з 1 січня 2010 року до 1 січня 2015 року.¹ Це було зроблено у зв'язку з тим, що до сих пір не було створено необхідної кількості боєнь, куди б селяни здавали своїх тварин. За ці п'ять років повинні бути створені спеціальні атестовані пункти закупівлі молока та пункти забою тварин. Для м'ясопереробних підприємств це означає перегляд відповідності своїх власних переробних потужностей державним нормативам і стандартам, зорієнтованим на європейські вимоги з якості продукції.²

До засобів, спрямованих на забезпечення якості та безпечності продукції на етапі виробництва сировини, відноситься, зокрема, проведення ветеринарно-санітарної експертизи молока та м'яса, клеймування (маркування) м'яса тощо. Маркування м'яса здійснюється згідно з Інструкцією з товарознавчої оцінки та маркування м'яса³, яка була запроваджена замість Інструкції по клеймуванню м'яса.⁴

Ветеринарне клеймування м'яса – нанесення відбитка ветеринарного клейма на тушу, півтушу, четвертину, лівер та інші продукти забою після проведення ветеринарно-санітарної експертизи.⁵ До речі новою Інструкцією термін «клеймування» фактично замінено на «маркування», проте інші нормативні акти, які вико-

¹ Про внесення зміни до пункту 1 розділу XI «Прикінцеві положення» Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» щодо реалізації на агропродовольчих ринках продукції домашнього виробництва та подвірного забою : Закон України від 22.10.2009 р. № 1665-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 4. – Ст. 23.

² Борковська В. В. Вказ. роб. – С. 67.

³ Про затвердження Інструкції з товарознавчої оцінки та маркування м'яса : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.11.2011 р. № 587 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 91. – Ст. 3325.

⁴ Про затвердження Інструкції по клеймуванню м'яса : Наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 12.06.1997 р. № 19 // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 42. – Стор. 177.

⁵ Про затвердження Правил передзабійного ветеринарного огляду тварин і ветеринарно-санітарної експертизи м'яса та м'ясних продуктів : Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України від 07.06.2002 р. № 28 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 27. – Ст. 1304.

ристовують поняття «клеювання» термінологічно не приведені у відповідність із новою Інструкцією, що може створювати непорозуміння у правозастосуванні.

Товарознавчу оцінку і маркування м'яса здійснюють працівники потужностей (об'єктів) (відділу головного технолога або виробничого відділу потужності (об'єкта) лише за наявності позначки придатності, яка підтверджує проведення державної ветеринарно-санітарної експертизи.

Кризова ситуація, яка склалася в Україні, відсутність оборотних коштів через систематичне підвищення цін на матеріальні ресурси, тощо, призвели до кризового стану молокопереробних підприємств. Подальший розвиток молочної промисловості потребує реалізації системи невідкладних заходів щодо захисту вітчизняного виробництва, яка включає: активне державне регулювання рівня роздрібних цін на продукти харчування з метою пожвавлення платоспроможного попиту населення і підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках; посилення стимулюючої ролі податків, підвищення їх захисної функції щодо власного товаровиробника; створення розвинутої матеріально-технічної бази підприємств, яка відповідає б світовим стандартам. Це дасть можливість забезпечити ефективний розвиток галузі і відновити високі обсяги виробництва.¹

Важливою формою регулювального впливу держави на господарську діяльність на стадії виробництва м'ясо-молочної продукції є технічне регулювання. Відповідно до ст. 15 ГКУ у сфері господарювання застосовуються: технічні регламенти; стандарти; кодекси усталеної практики; класифікатори; технічні умови. Стандартизацією є діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів

¹ Белінська Н. С. Економічна ефективність підприємницької діяльності молокопереробних підприємств та шляхи її підвищення : монографія / Н. С. Белінська. – Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2006. – с. 136.

у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву.¹

В радянські часи в харчовій промисловості існувало багато різних норм та нормативів. Державні стандарти («ГОСТы») та галузеві стандарти («ОСТы»), технічні умови («ТУ») регламентували практично кожен крок підприємства. Що стосується виробничих стандартів, то в умовах відсутності конкуренції вони не завжди забезпечували відповідну якість продукції. Та й розроблялись вони в СРСР переважно на стратегічні товари, які закладались в державний продовольчий резерв. Наприклад, молочні продукти традиційно регламентувались або галузевими стандартами або звичайними технічними умовами, які прописували склад і спосіб виробництва продукту. Технічні умови розроблялись галузевими інститутами, і до них, як і до Державних стандартів, мали доступ всі підприємства країни. Проте, навіть в радянські часи, не було стандартів на виробництво усіх видів продукції. Сьогодні, коли підприємства мають самостійність, змінили форму власності, вони самостійно вирішують, які стандарти використовувати. Хоча, деякі підприємства і тепер використовують галузеві стандарти 15 – 20 річної давності. З технічними умовами простіше, оскільки це автономні документи, які ні до чого не зобов'язують. І якщо керівництво вважає за потрібне ввести в асортимент товар дешевший, наприклад, «розбавити» дорогі вершки дешевим соєвим маслом, пройшовши перевірку в санепідемнагляді та Інституті харчування на відсутність шкідливих речовин, виробництво такого продукту здійснюють. Те саме з виробництвом м'ясної продукції, зокрема, ковбас. І тут відкриваються всі можливості для фальсифікації. Вітчизняна харчова промисловість отримала можливість використовувати сировину, яка не дозволялась раніше. Радянські стандарти на дешеві ковбаси та сосиски допускали до 5% білкових домішок. Це були всі натуральні інгредієнти – сухе молоко, яєчний білок, крохмаль. На нашу думку, на продукти доцільно встановити Державні стандарти загального характеру, які б визначали єдині обов'язкові вимоги до продукту через введення міжнародних норм. Вони ставлять галузь в певні рамки, – які види сировини можуть використовуватися, в

¹ Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. / В. С. Мілаш. – Ч. 1. – Х. : Право, 2008. – с.427-428.

яких пропорціях, яка технологія – і одночасно, дадуть можливість кожному виробнику, кожному продукту зберегти свою індивідуальність.¹

Для підвищення ефективності виробництва молокопродуктів та інтеграції до світового ринку в Україні розроблено і з 1 січня 2003 р. впроваджено новий стандарт – ДСТУ 3662–97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі», запровадження якого стало одним з головних чинників регулювання ринку молока та молочної продукції з боку держави у нових умовах. Після нього були запроваджені й інші ДСТУ на молочну продукцію, на кефір, масло, молочні консерви, простоквашу, сир, сметану, молочні продукти для дитячого харчування, тощо, наприклад, ДСТУ 2212:2003 «Молочна промисловість. Виробництво молока та кисломолочних продуктів. Терміни та визначення понять», ДСТУ 4324:2004 «Молочна промисловість. Виробництво молочних консервів. Терміни та визначення понять», ДСТУ 4422:2005 «Молочна промисловість. Виробництво масла. Терміни та визначення понять», тощо.

Серед стандартів на м'ясну продукцію можна навести такі приклади: ДСТУ 4424:2005 «М'ясна промисловість. Виробництво м'ясних продуктів. Терміни та визначення понять» (чинний від 1 січня 2006 р.), ДСТУ 4427:2005 «Ковбаси сирокочені та сиров'ялені. Загальні технічні умови», ДСТУ 4433:2005 «Ковбаси смажені. Загальні технічні умови», ДСТУ 4435:2005 «Ковбаси напівкочені. Загальні технічні умови», ДСТУ 4436:2005 «Ковбаси варені, сосиски, сардельки, хлібці м'ясні. Загальні технічні умови», що прописують на всі види виробів з м'яса різні рецептури.

Для матеріального заохочення виробників у збільшенні обсягів молока та наближення його якісних параметрів до стандарту ЄС Мінагрополітики України разом із Інститутом аграрної економіки (ІАЕ) розробили рекомендації «Порядок оплати за молоко залежно від гатунку, вмісту жиру та білка відповідно до вимог ДСТУ

¹ Тарасюк Г. М. Нормативне забезпечення планування та контролю якості продукції як основа конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості [Електрон. ресурс] / Г. М. Тарасюк // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – №2 (4). – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10tgmp.pdf.

3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі», які запроваджено на місцях із 1 січня 2003 р. Ці рекомендації характеризують справедливу диференціацію закупівельних цін на молоко залежно від його якісних параметрів, вони спрямовані на необхідність прискореного впровадження інноваційних методів виробництва сировини та її переробки. Водночас на місцях проблематичним є дотримання вимог ДСТУ 3662-97, що обумовлено низьким рівнем матеріально-технічної оснащеності ферм, особливо молочних блоків, у більшості реформованих, а також головним чином у фермерських і особистих господарствах населення України.¹

Запровадження нового ДСТУ на коров'яче молоко вимагає підвищення якості реалізованого сільськогосподарськими підприємствами молока. Однак багато переробних підприємств продовжували та, мабуть, продовжують приймати молоко переважно за старим ДСТУ 13264-70, місткість бактеріальних клітин в якому набагато перевищує європейські стандарти. Основними чинниками, які обмежують дію нового ДСТУ на молоко, є, в першу чергу, відсутність фінансів у переробних підприємств на закупівлю відповідного обладнання та приладів для вимірювання якісних параметрів молока, які передбачені ДСТУ; те, що переважна більшість молока заготовляється у населення, що майже унеможливає належне проведення аналізу якості. Виходом з такої ситуації поки що є встановлення для господарств населення ціни на молоко, яка відповідає молоку II гатунку. Отже, за існуючих умов новий ДСТУ на молоко поки що має недостатній вплив на закупівельну ціну на молоко, що, в свою чергу, не позначається на якості молочної сировини, а у результаті й молочної продукції. Крім того, відсутність економічних важелів підвищення якості молока, яке закуповується у господарств населення, не стимулює населення підвищувати якість свого молока шляхом застосування всіх заходів безпеки та гігієни при утриманні корови, доїнні та зберіганні сирого молока. Закупівельні ціни на молоко повинні залежати від його гатунку, вмісту жиру та білка (галузеві рекомендації ГРУ 46.018-2002). Базисні норми щодо молока коров'ячого згідно з постановою КМУ

¹ Пархомець М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : монографія / М. К. Пархомець. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – с. 273.

від 25.10.2002 р. №1589: вміст жиру — 3,4 %, білка — 3,0 %. Оплата за білок має бути вищою, ніж за жир у молоці, що повинно стимулювати зацікавленість товаровиробників у тому, щоб підвищувати вміст білка в молоці. Однак, нині визначення показників згідно з ДСТУ 3662-97 майже неможливе у більшості випадків, коли здавачами молока виступають господарства населення. При цьому оплата здійснюється за договірною ціною, але не нижче ціни за молоко II гатунку. В таких випадках якісні показники не впливатимуть на ціну.

Говорячи про виробництво м'ясо-молочної продукції, то на цій стадії необхідно звернути увагу також на такий важливий засіб державного регулювання на ринку м'ясо-молочної продукції, як сертифікація.

Сертифікація – процедура, за допомогою якої визнаний в установленному порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу встановленим законодавством вимогам.¹ Сертифікація продукції в Україні поділяється на обов'язкову (в законодавчо регульованій сфері) та добровільну (в законодавчо нерегульованій сфері).²

Ефективність сертифікації полягає в тому, що сертифікована продукція конкурентоспроможна на світовому ринку, оцінюється вище, швидше включається в експлуатацію, оскільки відпадає необхідність у проведенні випробувань в рамках вхідного контролю у споживача, на який дуже часто витрачається більше коштів та часу, на її виготовлення.³

Вступ України до СОТ та прагнення приєднання до ЄС зобов'язує дотримувати загальноприйнятих вимог із сертифікації продуктів харчування. Про це також йде мова в Законі «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропро-

¹ Про підтвердження відповідності : Закон України від 17.05.2001 р. № 2406-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 32. – Ст. 169.

² Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. / В. С. Мілаш. – Ч. 1. – Х. : Право, 2008. – с. 424.

³ Кошман К. Сертифікація – спосіб забезпечення якості продукції / К. Кошман // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 101. – С. 33–34.

мислового комплексу в умовах світової фінансової кризи»¹, згідно з яким призупиняється дія раніше виданих технічних умов на ковбасну продукцію й пропонується запровадження обов'язкових державних стандартів на м'ясну продукцію, зокрема, на ковбаси.

Україна зобов'язалася скасувати обов'язкову сертифікацію харчової продукції з моменту вступу до СОТ. Відповідно до цього з Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, були виключені такі м'ясо-молочні продукти, які до цього підлягали обов'язковій сертифікації: сири сичужні тверді, напівтверді (самопресувальні); масло вершкове, спреди та суміші жирів, масло вершкове з наповнювачами; ковбаси напівкопчені варено-копчені з терміном зберігання не менше 30 діб та сирокоччені і сиров'ялені; продукти із свинини, яловичини та м'яса інших тварин, сиров'ялені, сирокоччені з терміном зберігання не менше 30 діб; консерви м'ясні і м'ясорослинні.² При цьому, в Переліку залишаються м'ясо-молочні продукти для дитячого харчування.

Вбачається, що виключення вище зазначених продуктів з Переліку дозволить заощадити суб'єктам господарювання близько 40 млн. гривень на рік, а також робочий час, який раніше витрачався на проходження процедур сертифікації продукції.³ Але при цьому, на наш погляд, непередбачуваним є те, що ці заходи можуть призвести до недостатнього забезпечення населення м'ясо-молочної продукцією належної якості.

Вважаємо, що на сьогодні ще зарано говорити про скасування обов'язкової сертифікації продукції, просто беручи приклад з Європи та дотримуючись зобов'язань перед СОТ, оскільки умови

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи : Закон України від 22.12.2009 р. № 1782-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 9. – Ст. 85.

² Про внесення змін до Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 22.09.2010 р. № 426 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 78. – Ст. 2776.

³ Мінекономіки: Скасування обов'язкової сертифікації харчових продуктів не призведе до погіршення їхньої якості [Електрон. ресурс] // Уряд. портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=243223739&cat_id=35884.

господарювання у цій галузі є різними у Європі та на вітчизняному ринку. Зокрема, у Європі давно запроваджені і ефективно діє система управління безпекою харчових продуктів *HACCP* (Hazard Analysis and Critical Control Points), надійний контроль забезпечується на всіх етапах виробництва «від лану до столу». В Україні ж ця система лише починає запроваджуватися, тому вважаємо, що коли у нашій країні ця система буде повністю запроваджена у виробництві м'ясо-молочної продукції, тоді й можна було б ставити питання про скасування обов'язкової сертифікації цієї продукції. А поки що, на наш погляд, було ще зарано скасовувати цей засіб державного регулювання на ринку досліджуваної продукції.

Ліцензування є засобом державного регулювання господарської діяльності на етапі виробництва продукції, який полягає у видачі, переоформленні та анулюванні ліцензій, видачі дублікатів ліцензій, веденні ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролі за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачі розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.¹

Закон «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» містить перелік видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню. Як бачимо, серед цих видів діяльності закон не передбачає, зокрема, діяльність з виробництва м'ясо-молочної продукції (та взагалі не згадуються виробництво харчових продуктів).

Ліцензування застосовується для забезпечення прозорості ринку як важель для підвищення якості продукції. Ліцензування виробництва найбільш доцільно у випадку, якщо галузь характеризується великою кількістю невеликих підприємств, коли існуючі системи контролю виявляються не надто ефективними. Надання підприємству ліцензії означає, що держава гарантує, що продукція, яка виробляється підприємством, відповідає вимогам, та підприємство є добросовісним партнером.

У зв'язку з особливим характером та винятковим значенням м'ясо-молочної продукції для життя людини, а тому й народу в цілому та продовольчої безпеки держави, слід зазначити, що на наш

¹ Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. / В. С. Мілаш. – Ч. 1. – Х. : Право, 2008. – с. 401.

погляд ще не вистачає вимог щодо специфічних умов та порядку доступу на досліджуваний ринок суб'єктів господарювання. Тому, зважаючи на недостатність інших дієвих засобів державного регулювання ринку м'ясо-молочної продукції, зокрема нещодавнього скасування обов'язкової сертифікації м'ясо-молочної продукції, вважаємо, що з метою забезпечення публічних інтересів на досліджуваному ринку доцільним є запровадження одного з найбільш універсальних та ефективних господарсько-правових засобів державного регулювання як ліцензування господарської діяльності з виробництва м'ясо-молочної продукції за умов практичного додержання рівності суб'єктів господарювання. Відповідно до цього слід внести зміни в законодавство та затвердити ліцензійні умови, які будуть містити мінімально необхідні нормативи забезпечення суб'єкта м'ясо-молочного ринку відповідними основними виробничими засобами, технологічним та холодильним обладнанням, транспортними засобами, засобами вимірювальної техніки та контролю, випробувальним обладнанням, лабораторіями, а також і кадрового забезпечення підприємства відповідними для цієї галузі фахівцями, тощо.

Із набуттям політичної незалежності перед Україною гостро постала проблема безпечного розвитку суспільства. Найповніше стан і захищеність інтересів громади, суспільства та держави в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідною умовою існування та розвитку нації, збереження та примноження її матеріальних і духовних цінностей, концентрується у такому понятті, як національна безпека.¹ З Закону України «Про основи національної безпеки» бачимо, що захищеність промисловості та сільського господарства безумовно входять у поняття національної безпеки.

В сучасних умовах економічної та політичної нестабільності існує загроза невідповідності держави до надзвичайних ситуацій. Найбільша кількість надзвичайних ситуацій, що виникають останнім часом, носять техногенний характер. Через високу концентрацію промисловості в окремих районах України, розвинуту

¹ Косевцов В. О. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів : монографія / В. О. Косевцов, І. Ф. Зінько. – К. : НІСД, 1999. – с. 6.

мережу комунікацій нафтових і газових та інших трубопроводів, значно зросла вірогідність виникнення надзвичайних ситуацій. Найбільше страждає від дії аварій і катастроф техногенного характеру сільське господарство¹, а як результат – і харчова, переробна промисловість.

Сфера тваринництва і виробництва продукції тваринництва, зокрема, м'ясо-молочної продукції, на сьогодні зовсім не підготовлена до раптового настання будь-яких вище наведених надзвичайних ситуацій. Так, наприклад, господарства зовсім не підготовлені до вимушеного масового забою худоби. Питання забою тварин при настанні екстремальних умов слід вирішувати з необхідністю розгортання стаціонарного або польового забійного пункту біля кожної великої тваринницької ферми. Тільки так можна буде запобігти падежу тварин при своєчасному забої та переробці, м'ясо яких буде важливим джерелом харчування для населення. Для консервації і зберігання продуктів вимушеного забою сільськогосподарських тварин (м'яса, шкірсировини і субпродуктів) в екстремальних або військових умовах підприємствам необхідно мати відповідну кількість ємкостей і консервантів.²

Враховуючи важливість і незамінність продуктів харчування у житті людини (зокрема, м'ясо-молочної продукції), можна зробити висновок про неналежний стан забезпечення продовольчої безпеки в нашій державі.

Важливим засобом державного регулювання ринку (як на стадії виробництва і утворення сировинної бази, так і на стадії виробництва м'ясо-молочної продукції) і засобом забезпечення продовольчої безпеки на ринку м'ясо-молочної продукції та економіки в цілому можна вважати формування державного продовольчого резерву.

Нормативно-правову базу формування продовольчого резерву складають Закони України «Про Державний бюджет України на 2010 рік», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про державне замовлення для задоволення пріоритет-

¹ Лайко П. А. Економічна та продовольча безпека України в екстремальних умовах : монографія / П. А. Лайко, В. Ф. Шмиров. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – с. 168.

² Лайко П. А. Вказ. роб. – с. 153.

них державних потреб», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», «Про державний матеріальний резерв», Наказ Мінагрополітики України «Про здійснення фінансових інтервенцій Аграрним фондом», Положення про Аграрний фонд, Положення про Державний комітет України з державного матеріального резерву, тощо.

Державний резерв є особливим державним запасом матеріальних цінностей, призначених для використання в цілях і в порядку, передбачених Законом. У складі державного резерву створюється незнижуваний запас матеріальних цінностей (постійно підтримуваний обсяг їх зберігання). До складу державного резерву входять запаси сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб держави.¹ Лише таким чином в Законі йде мова про продовольчий резерв, не дається визначення поняття. У численних нормативних актах слова «продовольчий резерв» замінені словами «інтервенційний фонд», а «державний резерв» – «державний інтервенційний фонд». Закон «Про державну підтримку сільського господарства України» був доповнений визначенням поняття «державний інтервенційний фонд» – фонд, який формується Аграрним фондом за рахунок фінансових інтервенцій, заставних, форвардних і ф'ючерсних закупівель та використовується для здійснення товарних інтервенцій з метою забезпечення цінової стабільності.² Але вважаємо не досить коректним вживання замість поняття «державний резерв» – «державний інтервенційний фонд», оскільки ці поняття не співпадають повністю, – поняття «державний резерв» є ширшим ніж «державний інтервенційний фонд». У зв'язку з особливо важливим значенням продовольства у житті країни та забезпеченні її національної безпеки вважаємо доцільним визначення і ретельно законодавче регулювання окремо поняття продовольчого резерву. Його можна запропонувати зробити за аналогією або виходячи з загальної

¹ Про державний матеріальний резерв : Закон України від 24.01.1997 р. № 51/97-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 13. – Ст. 112.

² Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції: Закон України від 04.06.2009 р. №1447-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2009. – № 43. – Ст. 638.

логіки та знань. Наприклад, «продовольчий резерв – це специфічний запас продовольчих ресурсів, призначених для забезпечення стратегічних потреб держави в особливий період та використання в цілях і порядку, передбаченому Законом».

З метою забезпечення продовольчої безпеки Аграрний фонд формує державний інтервенційний фонд, який стосовно кожного об'єкта державного цінового регулювання не може бути меншим ніж 20 % обсягів їх річного внутрішнього споживання за попередній маркетинговий період.¹ Так, наприклад, у 2011/12 маркетинговому періоді мінімальні обсяги закупівель до державного інтервенційного фонду молочних продуктів становили²: молока сухого – 6 тис. тонн, масла вершкового – 18 тис. тонн. Вважаємо такі обсяги недостатніми для нормальної забезпеченості державного резерву цими продуктами. Щодо його забезпеченості м'ясними продуктами, то необхідно зазначити, що її стан також не відповідає нормальному стану речей. Наприклад, Україна споживає щорічно до 1,3 млн. тонн м'яса, а запаси Держкомрезерву набагато менші. Так, у випадку освіження запасів резерву і продажу м'яса його кількість не задовольнить навіть місячну потребу всієї країни.

Виходячи з викладеного вище, можемо зробити висновок про неналежний стан забезпечення продовольчої безпеки як взагалі в нашій державі, так і на ринку м'ясо-молочної продукції, та незадовільний стан формування продовольчого резерву цих продуктів. Вважаємо доцільним ретельне нормативне регулювання й закріплення порядку формування державного продовольчого резерву, з обов'язковим включенням до номенклатури матеріальних цінностей державного резерву м'ясо-молочної продукції у достатніх обсягах у зв'язку з її важливим стратегічним значенням, зокрема такої, яка підлягає тривалому зберіганню, заморожуванню, тощо. Також вважаємо доцільним та необхідним розробку та прийняття Закону «Про державний продовольчий резерв України», який би

¹ Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.

² Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2011/12 маркетинговому періоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2011 р. № 66 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 8. – Ст. 379.

ретельно регламентував це стратегічно важливе питання забезпечення національної безпеки України.

Засобом забезпечення економічної, продовольчої безпеки на ринку м'ясо-молочної продукції, а також важливим засобом державного регулювання як на сировинній стадії, так і на стадії виробництва продукції, і є інтервенції. На сьогодні у законодавстві їм приділено недостатньо уваги. Лише деякі закони, наприклад, Закон «Про державну підтримку сільського господарства України» приділяє певну увагу інтервенціям та державному інтервенційному фонду, як було зазначено вище. Проте він визначає лише поняття державної аграрної інтервенції, під якою розуміє продаж або придбання сільськогосподарської продукції на організованому аграрному ринку з метою забезпечення цінової стабільності. Законом розмежовуються товарна інтервенція та фінансова інтервенція. Але вважаємо за доцільне закріплення у законодавстві більш універсального поняття економічної інтервенції як комплексу заходів зі зміни поточного стану на ринку споживчих товарів, ринкової кон'юнктури, для досягнення поставлених цілей як у короткостроковому, так і довгостроковому періоді, задля забезпечення стабільності на ринку, запобігання та виходу з кризових ситуацій у моменти ринкових коливань.

Оскільки інтервенції застосовуються не у звичайних умовах повсякдення, а у критичних ситуаціях, випадках дестабілізації ситуації на ринку, які загрожують або можуть загрожувати інтересам людини, суспільства й держави, то такі ситуації можна вважати надзвичайними. Екстремальні (надзвичайні) ситуації становлять сукупність небезпечних для суспільства чинників, які створюють загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави й потребують для свого врегулювання іншого нормативного впливу, іншої керуючої підсистеми, ніж ті, що діють у звичайних умовах. Правові режими, за допомогою яких відбувається така перебудова юридичного інструментарію, можна визначити як надзвичайні, тобто *спеціальні правові режими життєдіяльності населення, здійснення господарської діяльності та функціонування органів влади на території, де виникла надзвичайна ситуація*. Головним у їх змісті є те, що вони суттєво змінюють правовий статус суб'єктів цієї території, у деяких випадках — систему органів ви-

конавчої влади й органів місцевого самоврядування, встановлюють заходи, які застосовуються для врегулювання ситуації.¹ Аналіз законодавства України дозволяє зробити висновок про те, які існують основні різновиди надзвичайних режимів: надзвичайний стан, надзвичайна екологічна ситуація та воєнний стан. Проте особливі різноманітні економічні ситуації та проблеми, які можуть виникати на ринку м'ясо-молочної продукції, навряд чи відносяться до перелічених вище видів. Тому для ефективного вирішення економічних проблем на ринку, проблем дефіциту продукції, цінкових коливань, тощо, і необхідно активізувати застосування інтервенцій. Механізмом реалізації цього засобу державного регулювання може слугувати запровадження в кризових ситуаціях особливого режиму обігу окремих видів продукції, – надзвичайного економічного режиму. У зв'язку з чим пропонується розробити і прийняти Закон України «Про правові особливості надзвичайного економічного режиму», в якому визначити та врегулювати порядок застосування специфічних засобів державного регулювання.

На останньому етапі – реалізації м'ясо-молочної продукції, слід звернути увагу на зміст інформації про продукцію, яка надається споживачеві. Що стосується підтвердження відповідної якості м'ясо-молочної продукції, що підлягає реалізації, виробник повинен, крім іншого, розмістити на етикетці правдиву інформацію про наявність або відсутність у харчових продуктах ГМО, що повинно відображатися на етикетці написом «з ГМО» чи «без ГМО» відповідно.²

Також на цій стадії необхідно звернути увагу на рекламу відповідної продукції на ринку. Із відходом від планово-адміністративної економіки до ринкової дуже зросла роль реклами і рекламної діяльності у суспільстві та економіці. У сучасних реаліях реклама повинна бути засобом контролю за якістю та безпечністю про-

¹ Адміністративне право України : підручник / Битяк Ю. П., Гаращук В.М., Дьяченко О. В. та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.

² Про внесення змін до Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» щодо інформування громадян про наявність у харчових продуктах генетично модифікованих організмів (ГМО) : Закон України від 17.12.2009 р. № 1778-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 9. – Ст. 83.

дукції та забезпечення прав споживачів. У рекламі забороняється рекламувати товари, які підлягають обов'язковій сертифікації або виробництво чи реалізація яких вимагає наявності спеціального дозволу, ліцензії, у разі відсутності відповідного сертифіката, ліцензії.¹ Проте із скасуванням обов'язкової сертифікації більшості м'ясо-молочних продуктів втрачає сенс вище зазначена заборона стосовно досліджуваного нами сегменту ринку, та збільшується загроза поширення недостовірної реклами, спотворення конкуренції та порушення прав споживачів. На цей час правдивість реклами залежить від добросовісності рекламодавця, не відбувається жодного контролю з боку держави, що може призводити до численних зловживань та порушень, які, якщо виявляються і вирішуються, то вже постфактум органами Антимонопольного комітету України. Закон не забороняє право на існування порівняльної реклами в Україні, проте дає доволі дискусійне її поняття як реклами, яка містить порівняння з іншими особами та/або товарами іншої особи.² Таким чином, реклама, яка не містить порівняння з якоюсь чітко визначеною особою та/або товаром, а містить згадування взагалі про таку групу аналогічних товарів, осіб, містить у собі вказівку на те, що рекламована продукція є найкращою на ринку, найбільш корисною для здоров'я людини серед всього наявного на цьому ринку спектру товарів, тощо, не визнається порівняльною, що, на нашу думку, дещо протирічить логіці. Вважаємо, якщо рекламодавець хоче не просто позначити в рекламі свою продукцію як таку, а звернути увагу на її особливі якості та властивості, що якісно відрізняють її від іншої аналогічної у своєму сегменті, а саме вказати на специфічні лікувальні або профілактичні характеристики такої продукції, то в такому випадку все ж таки необхідно, щоб питання розповсюдження подібної реклами та відповідності змісту продукції та її характеристик заявленим у рекламі даним було врегульовано законодавчо та контролювалося державою. Це обмежувало б свавілля у рекламі таких товарів як м'ясо-молочна продукція та слугувало б додатковим засобом забезпечення якості цієї продукції. Так, пропонуємо внести зміни в законодавство, за-

¹ Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.

² Там само.

провадивши норми щодо державного контролю за відповідною рекламою на предмет відповідності заявленим у ній специфічним лікувальним або профілактичним характеристикам продукції (на стадії виробництва та допуску реклами в ефір/публікацію, тощо), який здійснювався б центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я шляхом проведення експертизи рекламованої продукції та видачі відповідного дозволу на таку рекламу із зазначенням факту підтвердження або спростування відповідних специфічних лікувальних або профілактичних якостей та властивостей товару та його особливого корисного впливу на організм людини, відмінного від впливу на організм звичайної середньостатистичної продукції. Лише за наявності подібного дозволу, що підтверджує вказані твердження, рекламодавець буде мати право замовляти, а виробник та розповсюджувач реклами – виробляти та розповсюджувати таку рекламу. У випадку порушення цього правила і виявленні невідповідності змісту продукції заявленим характеристикам повинна бути передбачена відповідальність для всіх професійних учасників такої рекламної діяльності.

Таким чином, були проаналізовані деякі чинники та засоби державного регулювання на ринку м'ясо-молочної продукції України не лише станом на сьогодні, але й дещо у ретроспективі, що дає змогу побачити неймовірно мінливий характер державного регулювання цієї галузі економіки країни та надію на те, що маючи перед очима попередній досвід регулювання цих питань у майбутньому чиновники приділятимуть більше уваги сталому розвитку цього важливого сектору народного господарства нашої держави.

*Бронова Ю. Г.
здобувач кафедри
господарського права
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКО – ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЛІТАКОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

З прийняттям у 1991 році Декларації про державний суверенітет України відкрився новий шанс для української держави щодо розбудови власної національної економіки на сучасних високотехнологічних засадах. Цілком природно, що в змісті Декларації як документу політико-юридичного значення, увага акцентується саме на розбудові національної економічної системи. Адже об'єктом спрямованого втручання держави має стати вся економічна система суспільства, включаючи умови відтворення всіх її базових чинників, особливо на перехідному пострадянському етапі, що відбувся і не завершився, і водночас вимагає здійснення вже нової трансформації, що викликана глобалізацією, інформаційно-комунікативною властивістю сучасних економічних процесів, технологічними імперативами забезпечення конкурентоздатності на глобальних ринках.¹

Економічні та соціальні умови в нашій країні стрімко змінюються під впливом глобалізації і це вимагає здійснення відповідних структурних змін в економіці. Слід враховувати, що вступ України до СОТ, відкрив вітчизняний ринок для товарів закордонних виробників, що суттєво вплинуло на внутрішній ринок товарів та послуг, поставило відповідні завдання в сфері конкурентної політики перед національними суб'єктами господарювання. Все це пред'являє цілком нові, високі вимоги в тому числі і до роботи української літакобудівної промисловості, машинобудування в цілому.

¹ Задахайло Д.В. Модернізація правового господарського порядку в Україні (визначення масштабу проблематики) // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право, 2011. - № 4 (67), - с. 117